

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Bakalářská práce

Barbora Sýkorová

Změny postojů k demokracii u občanů České republiky
Changes in the Czech Republic Citizens' Attitudes Towards
Democracy

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu své práce doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi, CSc. za odborné vedení mé práce, cenné rady a trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29.7. 2021

.....

Barbora Sýkorová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se orientuje na vývoj a dynamiku politických postojů občanů České republiky. Cílem práce je srovnání výzkumů zahrnující téma postojů občanů k demokracii ve výzkumech CVVM a ISSP a zhodnocení vlivu faktoru věku. Výsledky práce potvrdily, až na výjimky, shodný vývoj postojů k demokracii, v rámci vybraných proměnných u výzkumů CVVM a ISSP. Co se týče faktoru věku, v časových řadách se ukazují věkové trendy a sekundární analýza potvrzuje slabý vztah věku respondenta a jeho zájmu o politiku.

Struktura práce je rozvržená na teoretickou a empirickou část. Teoretická část ukazuje demokracii podle konceptu demokracie jako hodnota, demokracie jako postoj a demokracie jako participace v širším kontextu. Empirická část představuje vývoj demokratických postojů pomocí časových řad vybraných proměnných z výzkumu „Naše společnost“ od CVVM a výzkumů „Občanství“ a „Role vlády“ od ISSP. Následuje srovnání vývoje postojů k demokracii a zhodnocení shody ve vývoji obou výzkumných projektů. Empirickou část doplňuje sekundární analýza, ve které se zabývám vztahem věku občana a jeho zájmu o politiku z výzkumu ISSP.

Klíčová slova: demokracie, postoj, fungování demokracie, spokojenost s politickou situací, důvěra, ISSP, CVVM

Abstract

This bachelor's thesis is focusing at development and dynamics at political approaches of the citizens of Czech Republic. The purpose of my thesis is to compare democratic approaches of citizens in researches done by CVVM and ISSP and to assess an age influence impact. Outcomes have proven united approaches to democracy down to a few exceptions within the framework of selected variables of CVVM and ISSP. As far as the age goes in some timelines age trends are appearing and secondary analysis confirms poor relationship in respondents age and political interest.

Thesis structure is divided to theoretical and empiric part. Theoretical part shows democracy by the concept of democracy as a value, stand of democracy and democracy as participation in wider concept. Empiric part presents development of democratic stands helped from timelines variables selected from research "Our society" by CVVM and researches "Citizenship" and "Role of government" by ISSP. Followed by development comparison of democratic stands and to evaluate matches in development in both researching projects. Empiric part is added by secondary analysis where I pursue relationship of age of the citizen and his interest for politics from ISSP research.

Key words: democracy, stand, functioning of democracy, satisfaction with political situation, trust, ISSP, CVVM

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teoretická část	10
2.1. Demokracie jako hodnota	12
2.2. Demokracie jako postoj	17
2.3. Demokracie jako participace.....	22
3. Empirická část.....	25
3.1. <i>Vývoj postojů k demokracii podle výzkumu CVVM</i>	26
3.1.1. Spokojenost s politickou situací	27
3.1.2. Důvěra vládě.....	29
3.1.3. Důvěra prezidentovi.....	31
3.1.4. Důvěra soudům.....	33
3.1.5. Spokojenost s fungováním demokracie	35
3.1.6. Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády	36
3.1.7. Hodnocení vývoje politického systému v České republice	38
3.1.8. Shrnutí vývoje proměnných výzkumu „Naše společnost“ od CVVM.....	39
3.2. <i>Vývoj postojů k demokracii podle výzkumů ISSP</i>	41
3.2.1. Spokojenost s politickou situací	42
3.2.2. Spokojenost s fungováním demokracie	43
3.2.3. Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše.....	46
3.2.4. Důvěra vládě.....	47
3.2.5. Důvěra prezidentovi.....	49
3.2.6. Důvěra v soudní systém	50
3.2.6. Shrnutí vývoje proměnných výzkumů ISSP	51
3.3. <i>Srovnání vývoje proměnných výzkumů CVVM a ISSP</i>	53
3.3.1. Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše.....	53
3.3.2. Spokojenost s fungováním demokracie	54
3.3.3. Spokojenost s politickou situací	55
3.3.4. Důvěra institucím	56
3.4. <i>Vliv věku respondenta na jeho zájem o politiku</i>	58
3.4.1. Rok 2006.....	59
3.4.2. Rok 2016.....	61
4. Závěr	63
5. Zdroje	66

Seznam grafů

CVVM

- Graf č. 1 – Vývoj spokojenosti s politickou situací (1992-2020)
- Graf č. 2 – Spokojenost s politickou situací podle věku (1992-2020)
- Graf č.3 – Důvěra vládě (1990)
- Graf č.4 – Vývoj důvěry vládě (1990-2020)
- Graf č.5 – Důvěra prezidentovi (1990)
- Graf č.6 – Vývoj důvěry prezidentovi (1990-2020)
- Graf č.7 – Důvěra prezidentovi podle věku (1990-2020)
- Graf č.8 – Vývoj důvěry soudům (2002-2020)
- Graf č.9 – Vývoj spokojenosti s fungováním demokracie (1997-2019)
- Graf č.10 – Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády (2002-2019)
- Graf č.11 – Podíl občanů souhlasící s výroky o způsobech vlády (2004-2019)
- Graf č.12 – Vývoj hodnocení politického systému (2009-2014)

ISSP

- Graf č.13 – Vývoj spokojenosti s politickou situací (2004-2016)
- Graf č.14 – Spokojenost s politickou situací podle (2004-2016)
- Graf č.15 –Spokojenost s fungováním demokracie (2004,2014)
- Graf č.16 –Spokojenost s fungováním demokracie (2006)
- Graf č.17 – Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše (2004-2016)
- Graf č.18 – Podíl občanů souhlasící s výrokem „Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše“ podle věku
- Graf č.19 – Důvěra vládě (2004)
- Graf č.20 – Důvěra vládě (2014)
- Graf č.21 – Důvěra prezidentovi (2004)
- Graf č.22 – Důvěra v soudní systém (2014)

- Graf č.23 – Zájem o politiku podle věku (2006, 2016)

Seznam tabulek:

- Tabulka č. 1 – Vztah mezi proměnnými (2006)
- Tabulka č. 2 – Vztah mezi proměnnými (2016)

1. Úvod

V České republice funguje demokratický politický systém od roku 1989. Od té doby bylo provedeno mnoho výzkumů a šetření zjišťující postoje občanů k demokracii a fungování demokratického státu. Výzkumy v tomto tématu směřují k hodnocení politické situaci v zemi, spokojenosti s fungováním demokracie, důvěře ve státní instituce, nebo hodnocení ekonomické situace v zemi. Zjišťují také participaci v politice, zařazení respondentů na škále levice pravice či otázky na českou politickou historii. Výzkumy zasahují i do hodnocení naplňování demokratických principů, jakožto například svobody slova, médií či pohybu. Výzkumy od roku 1989 do současnosti probíhají jak jednorázově, tak kontinuálně. Například výzkumy STEM (2019) ukazují, jaká je v České republice spokojenost s fungováním demokracie a nabízí srovnání s měřením daného jevu z předešlých let. Podle výzkumů STEM (2019) se obecné názory na demokracii promítají do toho, jak lidé hodnotí současnou politickou situaci. Spokojenost s vývojem demokracie v zemi kontinuálně ukazuje nárůst spokojenosti a obecně vysokou míru spokojenosti s demokracií během devadesátých let, do krize v roce 1997, následujícími předčasnými volbami a takzvanou opoziční smlouvou. Nejhorší hodnocení spokojenosti s vývojem demokracie se zde ukazovalo od roku 2011 do roku 2013 za vlády Petra Nečase, od té doby je zaznamenán mírně se zlepšující trend (STEM, 2019). Dále se kontinuálně výzkumy postojů k demokracii zabývají například výzkumy ESS, které srovnávají vývoj napříč Evropou či kontinuální výzkumy prováděné Centrem pro výzkum veřejného mínění nebo Mezinárodním programem sociálního výzkumu (ISSP).

Ve své práci se budu zabývat kontinuálním výzkumem „Naše společnost“, prováděném Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) a kontinuálními výzkumy Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP, a to konkrétně výzkumy „Občanství“ z roku 2004 a 2014 a výzkumy ze série „Role vlády“ z roku 2006 a 2016. Pomocí vytvoření časových řad vývoje vybraných proměnných, které zahrnují fungování demokracie, spokojenost s politickou situací v zemi, vnímání demokracie jako hodnoty a důvěru ve státní instituce, zhodnotím vývoj možné změny postojů občanů České republiky. Dále je mým záměrem porovnat vývoj proměnných ve výzkumu „Naše společnost“ od CVVM a výzkumů „Občanství“ a „Role vlády“ od ISSP. Chci zjistit, zda se vývoj proměnných shoduje, či zda se se liší v tom, co ukazuje. U proměnných mě bude zajímat i zda se ve vývoji postojů ukazují nějaké věkové trendy, a proto jako doplňující metodu v další části práce volím sekundární analýzu, ve které se budu zajímat vztahem věku respondenta a jeho postoje k zájmu o politiku, a to u výzkumu „Role vlády“ od ISSP za rok

2006 a 2016. Pro empirickou část práce slouží jako opora teorie, ve které obecněji ukazují demokracii v konceptu demokracie jako hodnota, demokracie jako postoj a demokracie jako participace. V teoretické části ukáží pohled na demokracii klasických autorů zabývajících se demokracií a politologií a ukáží i na některé české autory a výzkumy demokracie v České republice.

Předpokládám, že závěry z kontinuálních výzkumů CVVM a ISSP se ve většině případů budou shodovat a vývoj postoje občanů k demokracii se v rámci vybraných proměnných bude v čase ukazovat podobně. Určité nesrovnalosti ve vývoji se mohou ukazovat díky rozdílnosti četnosti zastoupení proměnné ve výzkumech, či kontextu dalších otázek výzkumu a celkově tematického zaměření výzkumu, ve kterém se proměnná nachází. Po celkovém zhodnocení obou časových os očekávám díky zahrnutí věku některé změny postojů díky generačnímu posunu. Mladá generace může vnímat demokracii jinak než generace předchozí, která prožila část svého života v komunismu, a proto může nastat změna postoje a vývoj se postupně měnit. V případné změně ve spokojenosti s demokracií a politickou situací v zemi mohou hrát roli i původní představy demokracie po sametové revoluci a realita praktikování demokracie v dalších letech. Očekávám, že díky srovnání časových řad výzkumů CVVM a ISSP zjistím, že se ve většině bodech shodují, shrnu vývoj postoje občanů ČR k fungujícímu demokratickému státu a díky doplňující sekundární analýze otázek z výzkumu Role vlády (ISSP) ukáží na vliv věku občana na jeho postoj k vnímání demokracie.

Výzkumný problém se orientuje na vývoj a dynamiku politických postojů občanů České republiky a srovnání výzkumů zahrnující téma vnímání demokracie od CVVM a ISSP. Cílem je zhodnocení vývoje změny postojů k demokracii v rámci vybraných proměnných a zhodnocení dynamiky změny pohledu a možného posunu ve vnímání demokracie, a to jak u výzkumu od CVVM, tak u výzkumů ISSP, následné srovnání obou výzkumných projektů a zhodnocení vlivu faktoru věku. Sociologická relevance této práce je v dnešní době podstatná. Demokracie je v postkomunistických zemích občas v ohrožení a dynamika postojů lidí k této ideologii se mění. Je důležité mít přehled o tom, jak občané vnímají fungování svého státu a jak nahlíží na praktikovanou demokracii. Za důležité považuji shodu výsledků vývoje z výzkumů zkoumající stejný jev, jako je tomu u vybraných proměnných z výzkumů CVVM a ISSP.

2. Teoretická část

V teoretické části práce uvedu pojetí demokracie v konceptu hodnoty, postoje a participace. Teoretická část práce bude vytvářet teoretický rámec pro praktickou část, ve které se budu primárně zabývat vývojem vybraných proměnných výzkumů CVVM a ISSP zabývajících se českou společností, demokracií a politickou situací v zemi. Vybrané proměnné se týkají vnímání demokracie občanů České republiky a konkrétně se zabývají hodnotou demokracie, spokojeností s politickou situací v zemi, fungováním demokracie v České republice a důvěrou v instituce.

Teoretická část ukazuje širší teoretický rámec tématu, přestože praktická část je specifitější. Jsem si vědoma, že praktická část nedosáhne předpokladu teoretické části práce, teorie ji však poskytne nutnou oporu a také možnost zasazení jednotlivých proměnných do kontextu. Vybrané proměnné se dají zasadit do teoretické části podle konceptu demokracie jako hodnota a demokracie jako postoj. Část demokracie jako participace zařazují pro důležitost participace v demokracii, s přihlédnutím k výsledkům jiných výzkumů, které byly v této oblasti provedeny. Kapitola zabývající se demokracií v rámci participace nebude zahrnovat žádné proměnné z praktické části. Je však podle mého názoru nutná pro teoretické zasazení tématu vnímání demokracie.

Pro upřesnění, proměnnou „Demokracie je lepší, než jakýkoliv jiný způsob vlády“ (CVVM) a srovnatelnou proměnnou „Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše“ (ISSP) popisují v kapitole demokracie jako hodnota. Proměnné „Hodnocení současného politického systému“ (CVVM), „Spokojenost s fungováním demokracie“ (CVVM, ISSP), „Spokojenost s politickou situací“ (CVVM, ISSP), „Důvěra vládě“ (CVVM, ISSP), „Důvěra prezidentovi“ (CVVM, ISSP) a „Důvěra soudům“ (CVVM, ISSP) zařazují do kapitoly demokracie jako postoj.

Demokracie

Demokracie je všeobecně známý pojem a nemusela bych ho dále rozvíjet, ale pro úplné teoretické představení práce bych pojem a ideu demokracie na úvod ráda shrnula.

O demokracii se vede diskuse již po 25 století na různých místech světa (Dahl, 2001). Ať už uvažujeme o počátku demokracie ve starověkém Řecku, přibližně 500 př.n.l., či kdekoli jinde,

kde v historii na nějaký čas zvítězila vláda lidu. Demokracie, jako slovo pochází z řečtiny, z Athén, jakožto centra kultury a politiky ve starověku, a jeho význam je vláda lidu či vláda vykonávaná lidem (Oliva, 2000; Wintr& Antoš (eds.), 2017). Demokracie byla podle R. Dahla s největší pravděpodobností vynalezena více než jednou, stejně jako jiné věci v rámci vývoje lidstva (Dahl, 2001).

Mezi primární principy demokratického systému patří základní práva a svobody občanů, dobře nastavené zákony, participaci občanů v politice, svobodné a spravedlivé volby, rovnost a způsobilost všech občanů k rozhodování o věcech společných (Dahl, 2001; Patterson, 1999 podle Sedláčková, 2012). Základní pilíře demokracie spolu navzájem souvisejí, pokud jeden špatně funguje nebo nefunguje vůbec, odráží se to na ostatních (Pehe, 2010). Pro úspěšné fungování demokracie je nutné nejenom následovat základní normy a dodržovat zákony, ale také přijmout demokracii jako hodnotu, která v sobě nese respekt, vzájemnou úctu a důvěru.

Ve fungujícím demokraticky vedeném státě vládou zákony a volení zástupci pouze vykonávají veřejné služby podle zákonů země (Vančura, 2012). Volené zástupce je však nutné kontrolovat a k tomu je důležitý přístup občanů k informacím, průhlednost veřejné správy, informace o činnostech veřejné služby a aktivita občanů zastoupená například veřejnou debatou či volební účastí (Vančura, 2012). Důležitou úlohu v demokracii mají také sdělovací prostředky, média by měla podávat pravdivé informace a měla by mít možnost bezúhonně kritizovat vládu (Lyons & Kinderlová et al., 2015). V neposlední řadě, jak už bylo zmíněno, demokracie se zakládá na participaci občanů, tedy pro své fungování nutně potřebuje zájem o politiku a participaci dostatečného počtu občanů.

Demokracie, pokud je správně praktikovaná a v zemi funguje, zajišťuje všeobecnou svobodu občanů, umožňuje mravní samostatnost a individualitu jedince, chrání osobní zájmy občanů a zajišťuje politickou rovnost (Dahl, 2001). Alexis de Tocqueville považoval za demokratický étos právě individualismus občanů, nespolehání se na tradiční autority a používání vlastního rozumu a myšlenek. K demokratickému systému podle něj patří i úbytek silných vazeb mezi lidmi a na to navazující důležitost mezostruktur v demokracii, jako politických a občanských spolků (Tocqueville, 2012).

2.1. Demokracie jako hodnota

V pojetí demokracie jako hodnoty ukáží na důležitost přijetí demokratických hodnot společností pro správné fungování demokratického systému a obecně poukážu na to, proč je potřeba přijmout postoj k demokracii jako ke společenské hodnotě. Chci poukázat na základní hodnoty demokracie a jejich přínos pro společnost a vymežit demokracii od jiných nedemokratických politických systémů. V této kapitole hodně čerpám z díla Roberta Dahla, který se demokracií jako hodnotou podrobněji zabýval.

Demokracie jako hodnota je v empirické části zastoupena proměnnou „Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše“ ve výzkumu ISSP a srovnatelnou proměnnou „Demokracie je lepší, než jakýkoliv jiný způsob vlády“ ve výzkumu CVVM. Tato proměnná měří postoj občana, který je ale silně hodnotově orientován, a proto jsem se ho rozhodla zařadit do kapitoly zaměřující se na hodnotu demokracie. Proměnná zjišťuje souhlas respondentů s hodnocením demokracie, jakožto nejlepšího možného způsobu vlády a v případě proměnné z výzkumu CVVM ji vymezuje oproti dalším nedemokratickým alternativám politického systému.

V současnosti je hodnota demokracie považována za ideál s pozitivním hodnotovým kontextem, přinášející dobro do společnosti. „Šíření demokracie bylo povýšeno na nejvyšší hodnotu, které se má podřídit politická praxe.“ (Feber, 2015, s. 4). Feber o ní mluví jako o étosu dnešní doby (Feber, 2015). Podle proměnné zabývající se hodnotou demokracie a souhlasem společnosti s tvrzením o demokracii, jakožto o nejlepším způsobem vlády i přes její nedostatky, můžeme zjistit, jak je v české společnosti hodnota demokracie pojmána, a jak probíhá její vývoj. Zda Češi jako většina západních společností berou demokracii jako hodnotu a ideální a jediný správný způsob vlády. Problém vidí Mounk v tendencích myslitelů, politologů a filozofů pojem demokracie idealizovat, v praxi demokracie vypadá jinak a díky tomu demokracie jako hodnota upadá (Mounk, 2019). Demokracie je pak idealizovaná a občané mohou být s jejím fungováním nespokojeni, protože je vyzdvižována a jsou ji připisovány hodnoty, které nedokáže naplnit.

Přesvědčení o hodnotě demokracie je jednou z podmínek pro fungování demokratického systému v zemi. Je důležité, aby tuto hodnotu uznávali jak občané, tak jejich volení zástupci (Dahl, 2001). V demokraticky vedených zemích by mělo být uznáváno obecné přesvědčení o hodnotách demokracie a nezbytnostech ve formě základních lidských práv a svobod a

důležitosti institucí. Přesvědčení o správnosti demokracie podporuje pozitivní postoj k vnímání demokracie, který prohlubuje zájem o politiku a aktivitu občana. Hodnoty demokracie a jejich přijetí společností jsou důležité také pro legitimizaci moci. Občané dočasně svěřují moc politikům, kteří ji mají vykonávat podle demokratických hodnot, zahrnutých v ústavě (Feber, 2015). Pokud v hodnoty demokracie občané věří, dávají tím najevo souhlas s vedením státu dle demokratických norem a opravňují tak zástupce k vedení země demokratickým způsobem. Demokratické hodnoty souvisejí s dalšími obecnými a kulturními hodnotami ve společnosti, které jsou dány sociokulturními charakteristikami země a zavedenými hodnotami, historií země a její zkušeností s jinými politickými systémy (Sedláčková, 2012).

Zájem o demokracii pramení z důležitosti hodnoty demokracie pro člověka (Dahl, 2001). Tedy i participace, politická diskuse, zájem o informace a aktivním politickým přístup jsou známkou uctívání demokracie jako hodnoty ve společnosti. S tím se pojí i vzájemná úcta, respekt a důvěra jak v ostatní lidi ve společnosti, tak ve volené zástupce (Pehe, 2010; Vančura, 2012). Pro fungování demokracie je důležitý tzv. demokratický étos neboli jednání občanů v rámci demokratických hodnot a přesvědčení (Dahl, 2001; Pehe, 2010). Pokud je ve společnosti tento přístup tolerance, respektu, a uctívání demokratických hodnot zaveden, ukazuje to na vyspělost společnosti (Pehe, 2010). Lépe jsou na tom země, ve kterých se demokracie praktikuje dlouho a je zde kulturně zakořeněna, potom se demokratické hodnoty předávají z generace na generaci a tvoří demokratickou politickou kulturu, která je klíčová pro udržení demokracie v zemi (Dahl, 2001). Ve vnímání demokracie jako hodnotového systému, například Čechům, pomáhá Evropská unie a společná hodnota demokracie všech států EU. Všechny státy musí splňovat určité principy demokracie a tvoří tak širší hodnotový evropský kontext (Pehe, 2010).

2.1.1. Hodnoty a přínos demokracie, vymezení demokracie vůči nedemokratickým politickým systémům

Zásadní hodnota demokracie pramení ve svobodě občanů, díky které mohou plně rozvíjet svůj potenciál. Demokracie chrání jejich zájmy, dovoluje se plně rozvíjet, uspokojovat své potřeby, zájmy a cíle (Dahl, 2001). Demokracie je hodnotový systém člověka, který chce mít svobodnou vůli a nakládat se svým životem podle vlastních představ. Demokratický systém podporuje rozvoj vlastností jedince, jako je tolerance, samostatnost, či mravní odpovědnost a podporuje celkový rozvoj jeho osobnosti (Dahl, 2001).

Další důležitou hodnotou demokracie je rovnost, demokratické myšlenky přicházejí s touhou občanů po rovnosti (Dahl, 2001). Občané chtějí mít rovné a spravedlivé možnosti volit své zástupce či být zvolen a svobodně projevat své názory. V demokracii má každý občan stejné právo na vzdělání, vlastní rozvoj a rovnou příležitost pro dosažení úspěchu. V demokratickém systému vlády jsou všichni občané způsobilí k rozhodování o věcech společných (Dahl, 2001). Občané požadují spravedlivé a pravidelné volby, kdy může volit každý dospělý občan. Rovnost, uvádí jako primární princip demokracie také Tocqueville, po své cestě do Ameriky v první polovině 19. století.

Podle Tocquevillo ve společnostech, kde byli občané rozděleni podle původu do téměř neprůchodných tříd, se lidé neměli potřebu rozvíjet za hranice své třídy. Ale v demokracii, kde panuje rovnost, má každý možnost se bez hranic neustále zdokonalovat. Díky rozboření zábran mezi společenskými třídami a sblížení se lidí mimo společenské třídy se přišlo na mnoho nových objevů, vyvstala na povrch nová fakta a začala veřejná diskuse. Díky tomu podle Tocquevillo nastal velký rozvoj lidstva (Tocqueville, 2012).

Demokracie samozřejmě nedokáže splnit úplnou rovnost mezi lidmi, protože je pevně spjata s tržní ekonomikou. Tržní ekonomika sice všem nabízí stejnou příležitost dosáhnout (finančního) úspěchu a nezávislosti, ale ne každý člověk má předpoklady k její využití (Dahl, 2001). Díky spojitosti demokracie a tržní ekonomiky jsou však demokratické státy bohatší a rychleji se rozvíjejí, než jiné nedemokratické státy.

Demokracie v jejím praktikování není stejná a nenaplnuje přesně své ideály a hodnoty. „Demokracie není absolutní hodnota, a jako takovou je jí třeba, dokud je žádána, bránit.“ (Wintř & Antoš (eds.), 2017, s. 12) Přes její chyby a nedostatky je stále lepší než jakýkoli jiný nedemokratický politický systém. Chrání svobodu občana, umožňuje rovnost a prosperitu společnosti. Díky svému systému zabraňuje vzniku tyranie a brání vzniku autoritářského režimu ať už z náboženského, nacionalistického či ideologického podnětu (Dahl, 2001).

Soudobý politolog, Y. Mounk ve své publikaci „The People Vs. Democracy“ z roku 2018 projevuje obavu o hodnotu demokracie a její stálost a jistotu z důvodu stále výraznější nechuti občanů k politice a někdy i k samotné demokracii. Podle Mounk (2019) toto potvrdilo například zvolení amerického prezidenta D. Trumpa v roce 2017, který nerespektoval základní morální normy a demokratické principy. Mounk poukazuje na to, že tento případ se nestal pouze v USA

ale i v Turecku, Rusku v Polsku a Maďarsku, kde jsou na předních vládních pozicích populisté a silné autoritativní osobnosti (Mounk, 2019). V České republice můžeme podobně ukazovat na premiéra Andreje Babiše, jednoho z nejbohatších podnikatelů u nás, který je často považován za populistu.

2.1.2. Přijetí demokracie jako hodnoty v České republice

Demokracie a její chápání bylo po sametové revoluci v České republice občany přijato ve zjednodušené formě a demokracie byla uvedena a založena primárně na volbách, institucích a zákonech (Sedláčková, 2012). Česká společnost může mít od té doby pojetí demokracie zúžené pouze na tyto oblasti, ale neuvažuje o ní v širším kontextu, jako o systému s určitými normami, založeným na etických a morálních hodnotách, do kterého je potřeba se aktivně zapojovat, a to nejenom volební účastí.

Do procesu demokratizace v České republice, podle některých autorů, nebyl zahrnut onen demokratický étos, který zahrnuje respekt a toleranci k ostatním občanům, přijímání jiných názorů, respekt ke kulturním odlišnostem, tolerance menšiny, veřejnou diskusi a aktivní participace občanů v politice (Pehe, 2010). K přijetí těchto hodnot je potřeba důvěry, a to jak důvěry v ostatní spoluobčany, tak důvěry ve volené zástupce a instituce. Což je pro Čechy složité díky jejich komunistické minulosti, kdy právě důvěra ztratila hodnotu ve společnosti, díky jejímu nabourávání komunistickým režimem po více jak 40 let (Rakušanová & Řeháková, 2006; Sedláčková, 2012). Sociální společnost či útvar je však založen na společné činnosti lidí a ta bez vzájemné důvěry nemůže existovat (Dahl, 2001). V dnešní době se dá očekávat, že se důvěra do české společnosti již v určitém stupni vrátila, či generačním posunem tento problém spojený s komunistickou minulostí pomalu mizí. Důvěru státním institucím jakožto důvěru vládě nebo důvěru prezidentovi vytvářejí a ovlivňují aktuální volení zástupci, politici a jejich jednání. Důvěru v instituce zase jejich fungování a spravedlnost.

V post-komunistických státech se v některých případech ukazuje typ odcizené politické kultury (Klicperová-Baker, 1999 podle Markéta Škodová, 2007). Odcizená politická kultura se projevuje nezájmem občanů k politickému systému a nedůvěrou vládě a státním institucím. Občané považují každý politický systém za určitým způsobem špatný a nevěří ve zlepšení aktuální situace. Jsou podezřívaví a negativně nalazení vůči politice, politickému systému a jeho představitelích (Markéta Škodová, 2007). Což se může opět ukázat u proměnné ukazující vývoj postoje k hodnotě demokracie, kde jedna z alternativ odpovědí zní: „Pro lidi, jako jsem

já, je jedno, zda máme demokratický nebo nedemokratický režim.“ Odpověď ukazuje na přesvědčení, že jedinec stejně nemůže ovlivnit vývoj politiky v zemi a je k politice flegmatický až odmítavý. Podle míry zastoupení tohoto postoje a jeho vývoje můžeme poukázat na možnou míru odcizené politické kultury ve společnosti ve vývoji v čase, například v prvních letech po sametové revoluci.

2.2. Demokracie jako postoj

Postoj k demokracii ukazuje na celkové vnímání demokracie občany, poukazuje na fungování demokracie v zemi, která má dále vliv na spokojenost s politickou situací v zemi. Do této kapitoly zařazují proměnné „Hodnocení současného politického systému“ (CVVM) „Spokojenost s fungováním demokracie“ (CVVM, ISSP), „Spokojenost s politickou situací“ (CVVM, ISSP), „Důvěra vládě“ (CVVM, ISSP), „Důvěra prezidentovi“ (CVVM, ISSP), „Důvěra soudům“ (CVVM, ISSP). Vybrané proměnné měří postoj respondenta a v obecném rozsahu ukazují jeho vnímání demokracie.

Jednotlivé postoje občana se navzájem ovlivňují, jedinec si na demokracii a její fungování utváří celkový postoj, který se skládá z jeho subjektivního hodnocení jednotlivých složek politického systému. Postoj člověka ovlivňuje prostředí, zkušenost, rodina, přátelé, sociální skupina či škola. Člověk si vytváří postoje s přihlédnutím k empirii, faktům a zkušenostem, ale i k hodnotě, kterou spatřuje jedinec v demokracii (Dahl, 2001). Vnímání demokracie vytváří v jedinci určitý postoj, podle kterého jedinec dál jedná.

Postoje a názory, a to nejen politické vznikají již v útlém věku, v dětství a dospívání. Nejvíce je člověk citlivý na utváření názorů a postojů, a to i politických mezi 14 a 17 lety (Lyons a Kinderlová et al., 2015). Dle názoru sociologů a psychologů má primární a nejdůležitější vliv na utváření postojů k politice rodina a její prostředí (Lyons a Kinderlová et al., 2015). Přirozené politické postoje v dětství a dospívání jsou silně ovlivněny vlivem rodičů, kteří své dítě politicky socializují. Během dospívání je důležitý také vliv prostředí a získání vlastní zkušenosti. Poté co se děti v rané dospělosti odloučí od svých rodičů, prvotní vliv rodičů na politické postoje se již neukazuje jako přímý, ale jako nepřímý, a to pomocí genetické dědičnosti, která může mít vliv například na stabilitu politických postojů. V pozdní dospělosti mezi sebou tedy pravděpodobně interagují individuální genetické dispozice, zkušenost, a postoje které si jedinec převezme od svých rodičů (Hatemi, Funk, & Eaves, 2009). Postoje občanů však nejsou neměnné, jedinec může během svého života postoj změnit ať už v důsledku politické situace v zemi tak vlivem společnosti, ve které se pohybuje (Lyons a Kinderlová et al., 2015). Také některé vlastnosti jedince vytvořené z dětství mohou predikovat budoucí chování v dospělosti a ovlivnit politické postoje a volební chování jedince. Studie zaměřená na vývoj dovedností v dětství a politickou participaci v dospělosti potvrzuje, že rozvoj určitých dovedností a vlastností v dětství ovlivňuje úspěšnost jedince v životě i jeho volební chování či

politické postoje. Jsou to vlastnosti jako sebeovládání, vytrvalost, statečnost, či sociabilita, kterým se jedinec může v určité míře naučit (Holbein, 2017).

Demokratický postoj může být dán i podle rozsahu, ve kterém je demokracie pojatá. Rozsah vnímání demokracie ukazuje model minimalistické a maximalistické verze demokracie podle J. A. Schumpetera a R. Dahla (podle Sedláčková, 2012). Minimalistická verze demokracie do základních principů a norem řadí svobodu slova, participaci v politice, důležitost institucí a dodržování základních lidských práv a zákonů země (Sedláčková, 2012). Rozšířená maximalistická verze demokracie zahrnuje i sociální politiku, zabezpečení všech občanů státem a podporu menšin (Sedláčková, 2012). V širším pojetí demokracie zaujímají místo i další obecné postoje a hodnoty jedince, nejenom politické, na které je velmi těžké se orientovat, neboť jsou u každého jedince velmi odlišné.

Postoje dovytváří, pro demokracii velmi důležitá, občanská společnost, která vytváří veřejné mínění a postoj společnosti, který může silně ovlivňovat politiku, kontrolovat volené zástupce a prosazovat názor většiny, který by měl sloužit jako podklad pro politické zastupitele ve vedení státu (Pehe, 2010). Pojetí demokracie občana může být také založeno na jeho politické orientaci na stupnici levice, pravice.

2.2.1. Postoj k demokracii občany České republiky

Postoj občanů České republiky k demokracii je ovlivněn mnoha faktory z české historie, ale i sociokulturními dispozicemi a obecným vnímáním demokracie jako hodnoty v České republice. Ve vnímání demokracie občany České republiky hraje neodmyslitelně roli identita občanů, a to jak na rovině individuální, tak na rovině národní. Vnímání a postoj k politickému systému a národní identitě ovlivňuje míra spokojenosti občana ve svém životě, a to na mikro-sociální, tak na makro-sociální úrovni, do které patří spokojenost s vývojem a fungováním demokracie v zemi či spokojenost s politickou, ekonomickou a hospodářskou situací (Vlachová (ed.), 2015). Proměnné „Spokojenost s politickou situací“ a „Spokojenost s fungováním demokracie“ a „Hodnocení současného politického systému“ spolu navzájem souvisejí a jejich vývoj by tedy mohl být podobný.

Pokud jde o komunistickou minulost a její vliv na postoje občanů, je zde možná pravděpodobnost, že lidé socializované v komunistickém režimu mohou mít o fungování demokracie jiné mínění, neboť jim byla za komunismu vštěpována ideologie, podle které lze

demokracie dosáhnout pouze v beztřídní společnosti. A sám komunismus hlásal, že je demokratický. Proto lidé vyrůstající v komunistickém režimu mohou mít zkreslený postoj k demokracii a systém demokracie vnímat odlišně (Linek et al., 2017). Na druhou stranu v komunismu žili i ti, co zažili první republiku a demokracii a svým potomkům její základy mohli předávat nehledě na probíhající komunistický režim v zemi. Celková představa o demokracii se v České republice poté znovu začala tvořit po sametové revoluci, kdy probíhala demokratizace České republiky, podle které si občané utvářeli postoj k demokracii. Postoj občanů k fungování demokracie a spokojenosti s politickým systémem může být ovlivněn i původními představami a ideály demokracie a jejího následného fungování a reality demokracie v praxi.

Postoje občanů České republiky a důvěra prezidentovi a státním institucím může být ovlivněna i aktuálně zvoleným prezidentem a jeho postoji k demokracii. Na to ukazují rozdílná pojetí demokracie dvou prvních českých porevolučních prezidentů Václava Havla a Václava Klause. „Havel byl zastáncem modelu demokracie, který klade důraz na občanskou angažovanost a občanské ctnosti.“ (Pehe, 2010, s. 17) Propagoval liberálně-komunitaristický typ demokracie. Za důležité ctnosti považoval mravnost, dodržování společenských hodnot, solidaritu a altruismus. Za důležitou náplň demokracie předpokládal občanskou společnost a veřejnou debatu. (Pehe, 2010) Prezident Václav Klaus propagoval striktně liberálně demokratický postoj. Za primární náplň demokracie považoval institucionální rámec, spravedlnost a svobodu občanů. Naopak byl kritikem moralizování. Podle Václava Klause občanská společnost neexistuje (Pehe, 2010).

Pokud zjišťujeme spokojenost občanů s demokracií v zemi, musíme vědět, co si pod tímto pojmem občané představují a jaké principy demokracie považují za nejdůležitější. Ve 20. století prošla Evropa hodnotovými změnami a každý stát prošel rozdílnou historickou zkušeností, tedy i představa pojmu demokracie je v každé zemi jiná (Lyons, 2013). Ukazují to pro příklad výsledky dat z Evropského sociálního výzkumu (ESS Round 6), který analyzuje, co pro občany znamená pojem demokracie. Výzkum proběhl ve 27 evropských zemích, zmíním zde pohled občanů České republiky podle výzkumu ESS (Round 6). V České republice se ukázala jako nejdůležitější rovnost před soudy, dále možnost svobodných a férových voleb a důvěryhodná pravdivá média přinášející dostatek informací. Češi považují za nejdůležitější liberálně – demokratické atributy. Oblast sociální demokracie zůstává v České republice pozadu a primárně ji Češi do pojmu demokracie nezařazují (Lyons, 2013). Obecně se tedy Češi více

přiklánějí k užšímu pojetí demokracie. Mezi další důležité body Češi zařadili například možnost soudů zastavit vládu, při překročení pravomoci a schopnost a povinnost vlády vysvětlovat svá rozhodnutí voličům (Lyons, 2013).

2.2.2. Důvěra v demokratické instituce

V praktické části mé práce se objevují proměnné zabývající se důvěrou v instituce, zahrnují důvěru vládě, důvěru prezidentovi a důvěru. Důvěra ve stát, a ve státní instituce se odvíjí od hodnocení jeho fungování a spokojeností s institucemi a vedením státu (Sedláčková, 2012). Důvěru v instituce mohou z části instituce vytvořit, protože jedinec ve společnosti již od nízkého věku státní instituce navštěvuje, a to počínaje školkou a školou. Pokud si občan utvoří kladný pohled na instituce, může to být podstatná podpora důvěry v instituce (Vlachová (ed.), 2015).

Základní rozdělení důvěry lze interpretovat na interpersonální důvěru a institucionální důvěru, důvěru ve státní instituce, politické instituce a demokratický systém. Pro fungování demokracie jsou tyto dva typy důvěry klíčové (Rakušanová & Řeháková, 2006). Důvěru lze zkoumat i z hlediska makro-teorie a mikro-teorie. Makro-teorie vnímají důvěru jakožto kolektivní jev probíhající ve společnosti. Naopak mikro-teorie chápou míru důvěry na individuální úrovni jedince, která je ovlivněna jeho socializací, vzděláním, věkem, sociální skupinou, či osobní povahou a jeho způsobem vnímání společenských problémů (Sedláčková, 2012). Pro rozvoj demokratické společnosti je důležitý systém kolektivní důvěry (Patterson, 1999 podle Sedláčková, 2012). Což je problematické v post-komunistických státech, které jsou typické pro nízkou míru důvěry, díky narušení kolektivní důvěry roky komunistického režimu v zemi (Sedláčková, 2012). Nízká důvěra může být vysvětlována také institucionálními teoriemi, které tvrdí, že transformace státu z komunistického na demokratický s sebou nese mnoho změn a komplikací, díky kterým vytváří prvotní nedůvěru u občanů země (Sedláčková, 2012). Problémem samozřejmě může být i to, že na některých politických postech stále zůstávají představitelé z minulého režimu, což v důvěře ze zkušeností z minulého režimu nepomáhá (Sedláčková, 2012). Kolektivní důvěru jako jeden z mechanismů napomáhajících fungování demokratického systému pojímá také Robert Putnam, označuje ho jako kolektivní sociální kapitál (Sedláčková, 2012).

Důvěra v instituce v demokracii ukazuje i na celkové fungování demokracie v zemi, chápání demokracie a potřeby institucí v demokratické společnosti. Důvěra vládě nebo prezidentovi

může být ovlivněna aktuálními zastupiteli a jejich popularitou, úspěchy či neúspěchy. Ve fungující demokracii by však důvěra v instituce měla být stabilní, díky víře v demokratické hodnoty, mezi které neodmyslitelně patří nutnost institucí a jejich respektování.

2.3. Demokracie jako participace

Jedním z hlavních principů demokracie a potřebným prvkem pro její fungování je participace občanů v politice. Pro naplnění předpokladu demokratického způsobu vlády je potřeba co největšího počtu občanů, kteří se podílejí na moci a rozhodování v záležitostech týkajících se státu. Je zde potřeba veřejné debaty občanů o aktuálních problémech, aktivní volební účast a následná kontrola zvolených zastupitelů (Dahl, 2001; Vančura, 2012; Wintr & Antoš (eds.), 2017). Pro účast v politice jsou v moderní demokracii však potřební kompetentní a informovaní občané. Pro demokracii podle některých autorů není ideální ani vysoká participace, ale nějakým způsobem průměrná normální participace občanů, kteří jsou politicky kompetentní (Lebeda & Vlachová, 2006). Participací v politice občané podporují správné fungování demokracie a její rozvoj. Podle Vančury, „země pasivních občanů upadá a bývá rozkrádána“ (Vančura, 2012, s. 22), proto je nutná i aktivní kontrola volených zastupitelů. Pokud občané považují demokracii za hodnotu a společnost má v sobě zakořeněné určité demokratické postoje a hodnoty a zná potřeby demokracie, participace občanů je v zemi samozřejmostí. K veřejné debatě ale i chuti jít k volbám a naplňovat potřebu participace pro správné fungování demokracie je potřeba dostatečné povědomí a vzdělání občanů o demokracii a přístup k informacím, které by měla fungující vláda být schopna předkládat. Pokud veřejnost vidí do rozhodnutí a kroků vlády je to předpoklad pro veřejnou debatu a další politické aktivity (Vančura, 2012).

Hlavním kritériem participace v demokracii je rovný přístup k účasti na rozhodování o věcech veřejných a volební rovnost (Dahl, 2001). Mezi klasické formy participace v politice samozřejmě patří účast na volbách, angažovanost v politických stranách, psaní a podepisování petic či účast na demonstracích, mezi nové způsoby participace řadíme například protest, stávkový, používání sociálních sítí k účasti v politických diskusích (Linek et al., 2017).

Volby jsou jedním ze základních způsobů participace v politice. Podporují legitimitu a vnímání demokracie, vzbuzují zájem a pocit odpovědnosti občana a podporují zájem o věci veřejné a veřejnou debatu (MacDonagh-Pajerová & Lequesne, 2006). Je to nejjednodušší a základní způsob participace občana v politice.

Ve vyspělých demokratických státech neboli státech staré demokracie jsou občané mnohem více politicky aktivní. Ukazuje to vyspělost a pochopení, o čem v demokratickém státě jde (Linek et al., 2017). Tocqueville po své cestě po Americe, kde poznával demokracii, v letech

1831-1832, popisuje Ameriku jako opravdovou vládu lidu. Občané se zde podle něj rozhodují podle vlastního přesvědčení a pro dobro své země. Popisuje Američany jako občany, kteří se neustále sdružují a Amerika jako společnost oplývá mnoha občanskými sdruženími, a to nejenom v rámci politiky. Díky sdružování se buduje a prospívá občanská společnost, společně vymýšlejí nové projekty, diskutují o názorech, prosazují své hodnoty a cíle a participují v politice (Tocqueville, 2012). Občané, kteří jsou v politice aktivní mají také větší předpoklad ke spokojenosti se systémem vlády v zemi, zasahují do něj a účastní se ho (Lebeda & Vlachová, 2006).

2.3.1. Participace v České republice

V České republice participace v politice není vysoká. Občané ji nejspíše ani nepovažují jako hlavní náplň demokracie a neuvědomují si její důležitost. Participace v politice v České republice probíhá primárně pomocí voleb, další neméně důležité formy participace zde nejsou obvyklé (Linek, 2017). Občané většinou nejsou veřejně politicky aktivní a nad problémy či aktuální situací neprobíhá veřejná debata. Češi obecně nejsou zvyklí na participaci, a to nejenom v politice.

Z dotazníkového šetření ISSP z roku 2014, které sledovalo různé politické aktivity občanů České republiky, vzešlo, že nejvíce zastoupenou politickou aktivitou Čechů je hlasování v parlamentních volbách, kterého se účastní více než polovina obyvatel (Linek et al., 2017). Žádná jiná politická aktivita kromě účasti ve volbách není vykonávána většinou občanů České republiky (Linek et al., 2017). Demokracie v České republice byla zprvu založena pouze na volbách. Občané mohou mít pocit, že volby jsou jediný způsob pro participaci v politice a ostatních politických aktivit či aktivit spjatých s participací v politice se neúčastní (Sedláčková, 2012). Což může opět ukazovat na nedokončený proces demokratizace země.

Klasická, konvenční participace v politice může teoreticky růst při spokojenosti s fungováním politického systému a demokracie. Naopak při nespokojenosti se může zvýšit četnost participace v politice nekonvenčními způsoby, zahrnující stávky, protesty a další (Muller 1977, podle Lebeda & Vlachová, 2006). V České republice konvenční tedy klasická forma participace ukazuje na spokojenost s demokratickým politickým systémem a fungováním demokracie. V jiných zemích to může být naopak, například v Lucembursku (Lebeda & Vlachová, 2006). „V řadě zemí neexistuje žádný lineární vztah mezi žádným z typů politické participace a spokojenosti s fungováním demokracie.“ (Lebeda & Vlachová, 2006, s. 31) Vyšší míra

participace se ukazuje tam, kde jsou pro participaci lepší podmínky, mezi které se dá zařadit vzdělání, informovanost nebo vyšší příjem občanů. Například vysoká míra participace se ukazuje ve skandinávských zemích, naopak nižší v postkomunistických zemích či ve středomoří (Lebeda & Vlachová, 2006).

Na participaci v politice má vliv mnoho faktorů, ať už na úrovni společenské, tak individuální. Na úrovni společnosti může hrát roli zakořenění demokracie v zemi a její historie a sociokulturní charakteristiky (Sedláčková, 2012). Participace, její výskyt a forma je závislá na kultuře a náboženství převažující v zemi. Na úrovni individuální má na jedince a jeho participaci v politice vliv vzdělání, profese a společenská třída. Co je pro jednoho normální, běžná forma participace, pro druhého může být nepřirozená forma participace. Formy participace a jejich četnost a konvenčnost se mění v čase a vyvíjí se (Lebeda & Vlachová, 2006).

Důležitý faktor hraje také věk občana. Jsou zde hypotézy, které ukazují na možnost změny participace v politice za určité časové období díky generační výměně občanů. V Česku se podle studie zaměřené na vliv generační výměny na pokles volební účasti mezi lety 1990 až 2010 ukázal pokles volební účasti o 17 % a klesá zde míra volební účasti mladších voličů (Linek, 2013). Voleb se nejvíce účastní občané starší 50 let (Linek, 2013). Nabízí se zde otázka generační výměny, ve studii se však nepotvrzuje, z celkového poklesu 17 % má za příčinu generační výměna pouze 2 % poklesu. Z analýzy vlivu generace na volební účast se zde projevila klesající míra účasti ve volbách později narozených generací. Nejnižší účast se projevila u generace narozené v období po roce 1983 (Linek, 2013). Linek na závěr práce uvádí očekávání či předpoklad, že generační výměna, i když se neukazuje jako zásadní faktor v poklesu volební účasti, bude dále přispívat k poklesu volební účasti v budoucnu (Linek, 2013).

3. Empirická část

V empirické části práce je mým cílem zhodnotit vývoj a dynamiku postojů občanů České republiky k demokracii a jejímu fungování. Pro zhodnocení vytvořím časové řady vývoje vybraných proměnných, a to za kontinuální výzkum „Naše společnost“ od CVVM a kontinuální výzkumy „Občanství“ a „Role vlády“ od ISSP. Vybrané proměnné se zabývají spokojeností s politickou situací, spokojeností s fungováním demokracie, hodnocením politického systému, hodnotovými postoji k demokracii a důvěrou státním institucím. Proměnné nepojímají celý rámec vnímání demokracie, ukazují však důležité aspekty, které ukazují postoj občanů České republiky k demokracii a ukazují vývoj postoje občanů k demokracii v rámci vybraných proměnných.

Dalším cílem práce je zjistit, zda se takto vzniklé obrazy vývoje postojů shodují, jak ve výzkumu CVVM, tak ve výzkumech ISSP. Předpokládám, že vývoj proměnných se ve výzkumech bude shodovat, jelikož jde o výzkumy provedené za standardních a velmi podobných podmínek, se srovnatelným vzorkem respondentů. Rozdíl se ukazuje pouze ve věkové hranici respondentů, která je u výzkumů CVVM 15 let a u ISSP 18 let. Faktor věku zahrnu a budu ho dále taktéž srovnávat. Určité lehké nesrovnalosti ve vývoji proměnných se mohou ukazovat díky rozdílnosti četnosti zastoupení proměnné ve výzkumech, či kontextu dalších otázek výzkumu, ve kterém se proměnná nachází.

Empirická část je koncipovaná na čtyři části, v prvních dvou částech se zabývám vývojem postoje občanů k demokracii podle výzkumu „Naše společnost“ od CVVM a vývojem proměnným v rámci výzkumech ISSP. V další části je cílem srovnat výsledky vývoje proměnných. V poslední části se zaměřím na faktor věku a jeho vliv na zájem respondenta o politiku a krátce se zaměřím na participaci v politice ve srovnání vývoje výzkumu „Role vlády“ (ISSP) za rok 2006 a 2016.

3.1. Vývoj postojů k demokracii podle výzkumu CVVM

Kontinuální výzkum „Naše společnost“ je výzkumem veřejného mínění, zajišťovaný Centrem pro výzkum veřejného mínění. Výzkum se zabývá společenskými tématy, a to především ekonomickými, politickými a sociálními tématy. Zajímá se ale i o témata jako ekologie, vzdělání, náboženství, hodnocení celosvětových organizací, postoji k EU nebo například důvěrou. (Centrum pro výzkum veřejného mínění, online) Výzkum „Naše společnost“ se uskutečňuje několikrát do roka. Výběr respondentů musí odpovídat určitým standardům, mezi které patří reprezentativnost vzorku respondentů, věk respondentů, starší 15 let, a standardizovaný sběr dat. Reprezentativní vzorek respondentů je v tomto výzkumu zajištěn kvótním výběrem a vzorek populace se zde pravidelně pohybuje okolo 1000 respondentů. (Centrum pro výzkum veřejného mínění, online) Některé z proměnných se opakují pravidelně, některé se objevují například pouze v jednom roce či období podle aktuálních událostí probíhajících v zemi. Z otázek opakujících se každý rok jsou k dispozici upravené údaje přímo od CVVM, ze kterých jsem čerpala informace pro vytvoření časových řad vývoje jednotlivých vybraných proměnných. Další údaje pro nezahrnuté proměnné jsem čerpala z pravidelných tiskových zpráv CVVM.

Metodologie

Ze získaných údajů o proměnných jsem pro vytvoření časových řad vývoje vždy použila data z prvního měsíce výzkumu v roce. U každé proměnné jsem vytvořila časovou osu znázorněnou pomocí grafu ukazující celkový vývoj proměnné v primárně pětiletých časových intervalech. U proměnných sleduji trendy v kategoriích pohlaví a věk. Faktor věku v některých případech znázorňuji opět grafem, pro přehlednost vždy v desetiletých časových intervalech. Procenta jsou zaokrouhlena. Dopočet do 100 % sloupcových procent tvoří odpověď „Neví“, kterou do grafu v některých případech nezobrazuji.

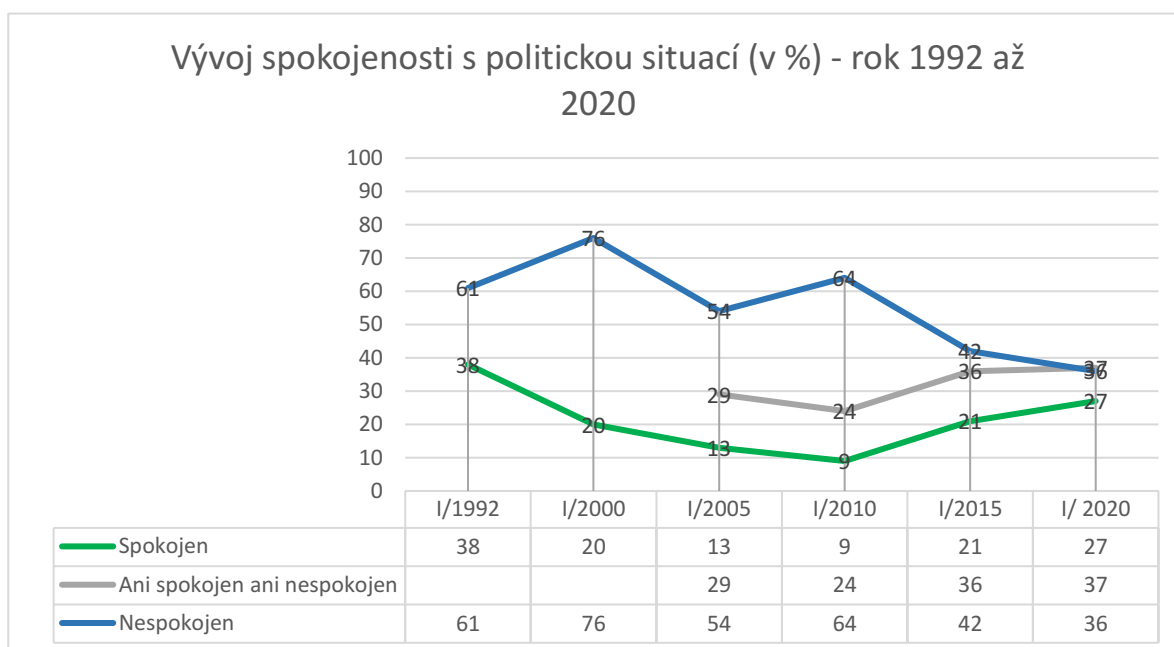
Další informace o proměnných jsem získala z tiskových zpráv. Některé proměnné, zkoumající stejný jev jsem sloučila dohromady a vytvořila jednu časovou řadu. Udělala jsem to tak v případě, že proměnné zkoumaly stejný jev, ale otázka byla lehce jinak formulovaná. Proměnné tedy byly srovnatelné. Dalším metodologickým krokem bylo pro srovnatelnost sloučit kategorie možností odpovědi, pro lepší přehlednost v časové řadě a v některých případech také z důvodu lehce rozdílných formulací odpovědí u sloučených proměnných. Ke každé proměnné jsem vytvořila graf časového vývoje proměnné. Vývoj je zde zachycen čteněji,

není zde proto zahrnuta kategorie ukazující na věk respondenta. Ve srovnatelných proměnných v časových řadách ISSP, v další části práce, však věk zařazují, proto si ho tady dovoluji vynechat.

3.1.1. Spokojenost s politickou situací

Proměnná „Spokojenost s politickou situací“ se ve výzkumu „Naše společnost“ vyskytuje pravidelně od roku 1992. Proměnná je zkoumána otázkou „Zamyslíte-li se nad celkovou současnou politickou situací v České republice, řekli byste, že jste s ní velmi spokojen, spíše spokojen, spíše nespokojen, velmi nespokojen?“. Od dubna roku 2002 byla přidána možnost odpovědi „Ani spokojen ani nespokojen“.

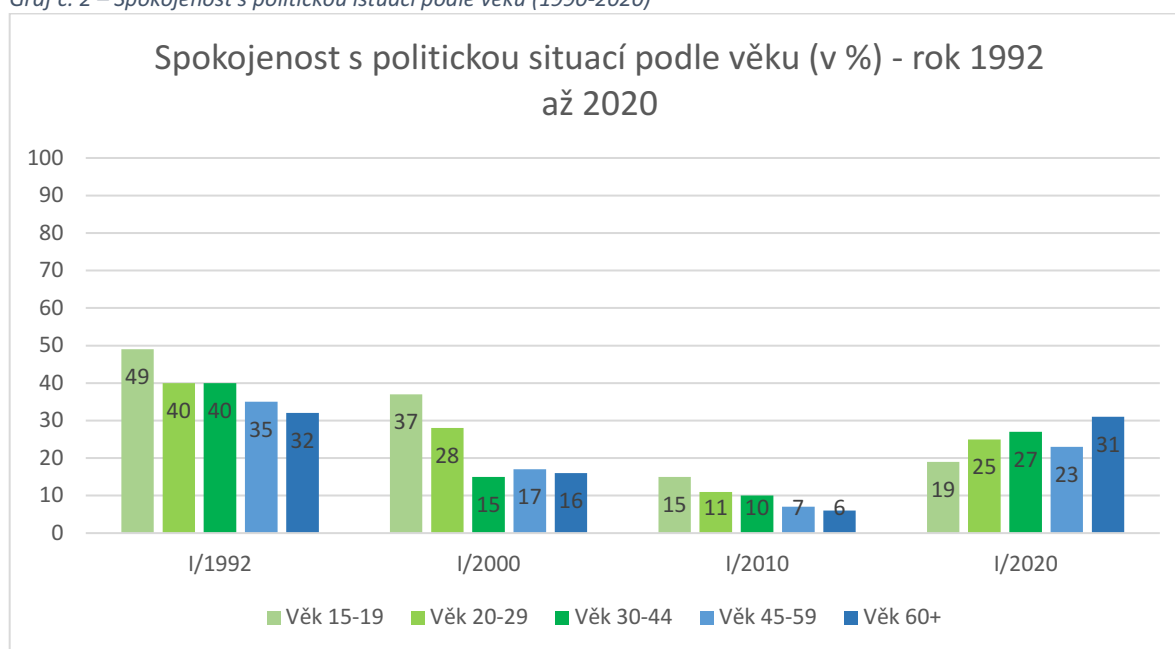
Graf č. 1 - Vývoj spokojenosti s politickou situací (1992-2020)

Sociologický ústav AVČR, Naše společnost 1992-2020

Graf č. 1 ukazuje vývoj spokojenosti s politickou situací. Spokojenost respondenti nejvíce projevovali v lednu roku 1992, naopak nejméně spokojeni byli v roce 2010. Nejvíce nespokojeni byli občané v roce 2000, kdy nespokojenost projevilo 76 % respondentů. V interpretaci časového srovnání vývoje spokojenosti musíme přihlídnout k přidání další kategorie odpovědi ukazující se od roku 2005, která procentuální rozdělení odpovědí mohla lehce ovlivnit, protože dosahuje v průměru 32 % zastoupení. Časový vývoj proměnné ukazuje pokles spokojenosti s politickou situací od roku 1992, kdy dosáhla svého maxima, až do svého minima v roce 2010, kdy opět začíná stoupat a v roce 2020 dosahuje 27 %.

Graf č. 2 – Spokojenost s politickou situací podle věku (1990-2020)

Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 1992-2020

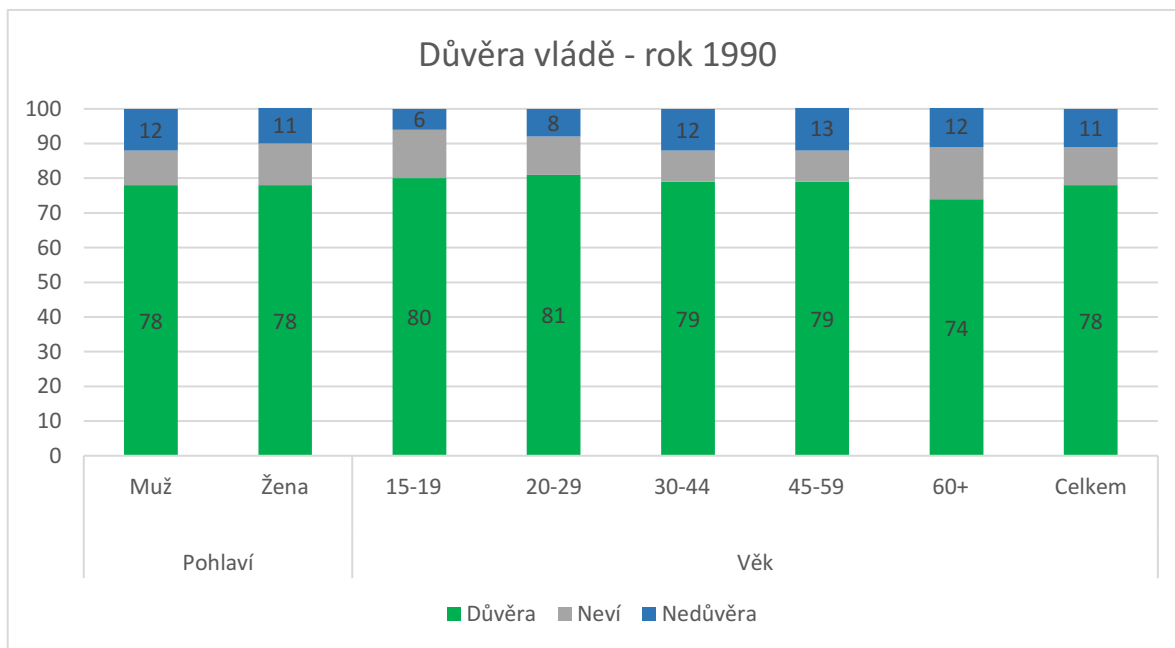
Graf č. 2 ukazuje procentuální rozvržení spokojenosti s politickou situací v zemi podle věku. Díky časové řadě můžeme určit, zda se zde vyskytuje určitý věkový trend související se spokojeností respondentů s politickou situací v zemi. Z grafu je jasně zřetelné, že od ledna 1992 do ledna 2010 je nejvyšší zastoupení spokojenosti respondentů ve věkové kategorii 15-19 let a s narůstajícím věkem spokojenost klesá. Což ukazuje tendenci vyšší spokojenosti s politickou situací mladších lidí. Naopak je tomu však v roce 2020, kdy největší spokojenost projevují respondenti ve věkové kategorii 60 let a více a s klesajícím věkem spokojenost klesá. Nejméně spokojeni jsou v roce 2020 respondenti ve věku 15-19 let.

Spokojenost s politickou situací se v České republice ukazuje jako velmi nízká. Ani ve svém maximu v lednu 1992 spokojenost nepřesáhla nadpoloviční většinu. Procentuální rozdíl ve spokojenosti mezi ženami a muži se ukazuje pouze v roce 1992, kdy byli více spokojeni muži, jinak se kategorie liší minimálně, proto kategorii pohlaví do časových řad nezařazují. Co se týče věkového faktoru od roku 1992 do roku 2010 si všímám tendence vyšší spokojenosti mladších lidí, spokojenost zde s věkem klesá. Změna se ukazuje za leden roku 2020, kdy je tomu naopak a spokojenost s politickou situací s věkem stoupá. Může to souviset s orientací Andreje Babiše a jeho vlády na starší voliče, například pomocí zvyšování starobních důchodů.

3.1.2. Důvěra vládě

Proměnnou jsem zvolila z důvodu dlouhodobosti a kontinuálnosti zkoumání této proměnné. Je to jedna z otázek důvěry v instituce, která je pro postoj a správné vnímání demokracie klíčová. Důvěra vládě se v čase mění podle aktuálního složení vlády a její vývoj může být ovlivněn mnoha faktory. Proměnná je zkoumána otázkou „Řekněte prosím, důvěřujete vládě ČR: rozhodně důvěřujete, spíše důvěřujete, spíše nedůvěřujete, rozhodně nedůvěřujete?“

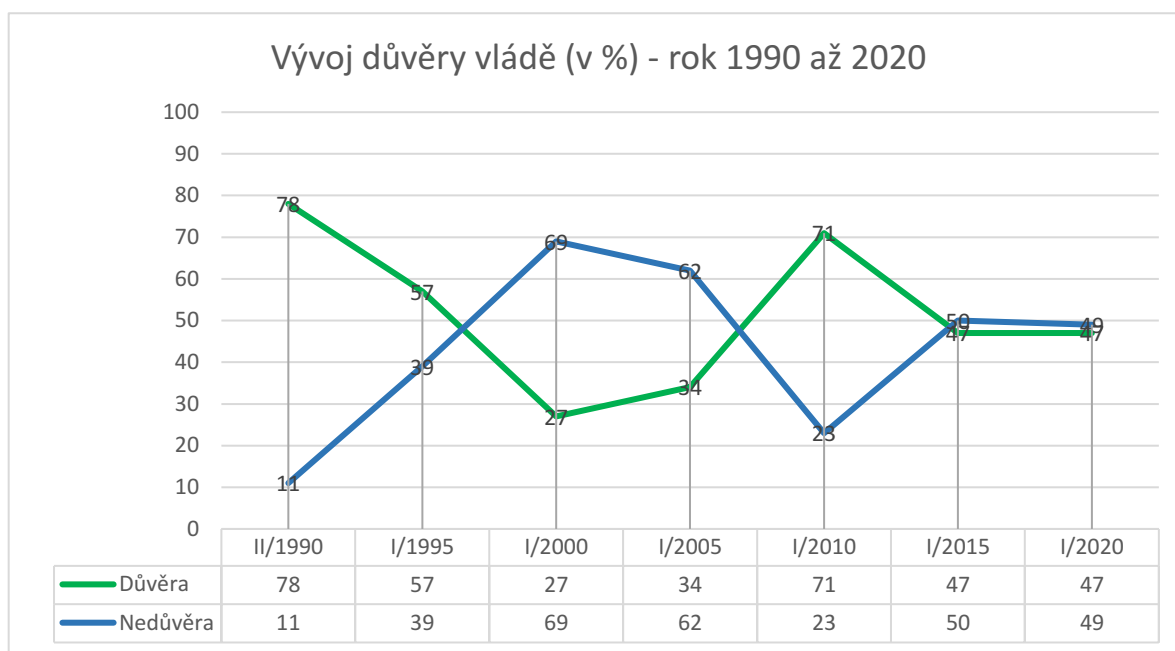
Graf č. 3 -Důvěra vládě (1990)

Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 1990

Graf č. 3 zahrnuji pouze ilustračně, protože mi přijde velmi zajímavý. Ukazuje důvěru vládě za únor roku 1990. Důvěra ve vládu v roce 1990 je zde vysoká, pohybuje se kolem 78 %. Nejvíce vládě důvěřují lidé ve věku 20-29 let, procentuální zastoupení jednotlivých věkových kategorií se v tomto případě však téměř neliší.

Graf č. 4 - Vývoj důvěry vládě (1990-2020)

Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 1990-2020

Graf č. 4 ukazuje vývoj proměnné pomocí časové řady od února roku 1990 do ledna roku 2020. Svého maxima dosahuje důvěra vládě v únoru roku 1990. Poté důvěra klesá do svého minima v roce 2000, kdy důvěřovalo pouze 27 % respondentů. Vysoká důvěra se ukazuje též v roce 2010. Od roku 2015 se do roku 2020 důvěra stabilněji pohybuje kolem 47 % a nedůvěra kolem 50 %.

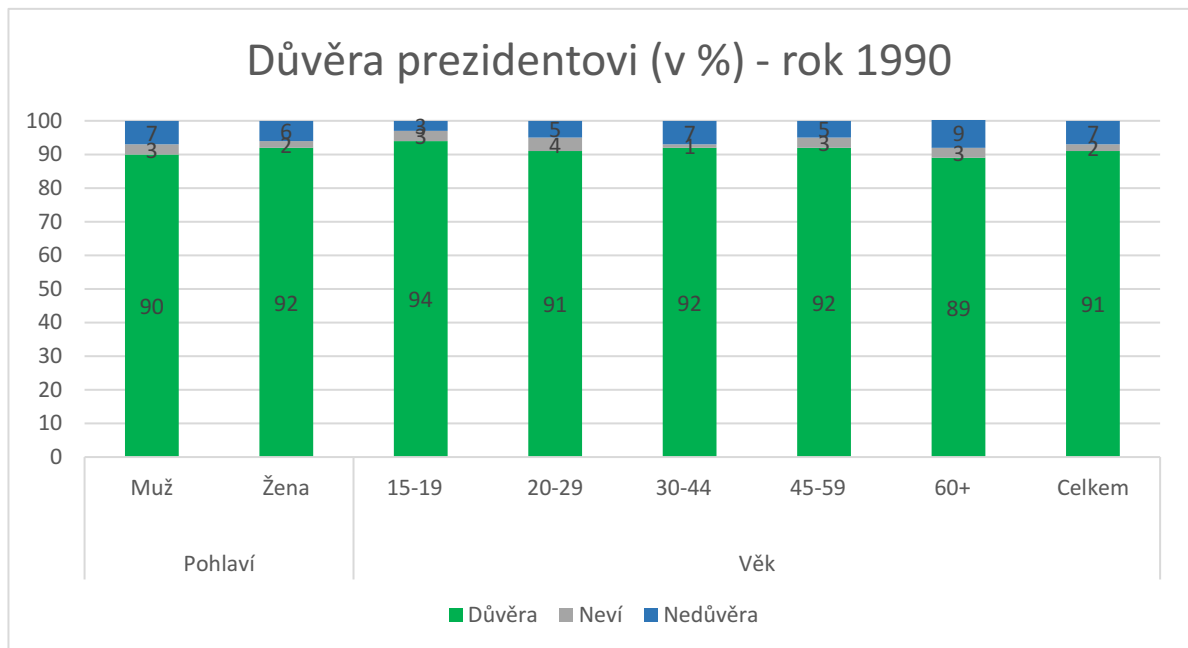
V procentuálním rozdělení v kategoriích pohlaví a věk nejsou velké rozdíly, proto jsem je do grafu nezahrnovala, stručně zde však některé výjimky popíšu. Vyšší nedůvěru vládě České republiky v lednu roku 2000 projevují muži a respondenti ve věku 49-50 let. Naopak více důvěřují lidé ve věku 15-19 let. V lednu roku 2010 se podíl důvěry vládě podobá roku 1990. Nejvíce důvěru projevují lidé ve věku 30-44 let a to v 77 %. Naopak nedůvěru projevují častěji lidé ve věku 60+. Rozdíly zde však nejsou markantní. V lednu roku 2020 častěji důvěru projevují lidé ve věku 60+, a to v 57 %. Naopak nedůvěru projevují častěji lidé ve věku 20-29 let.

Důvěra vládě České republiky není stabilní, nejvyšší důvěru občané České republiky projevovali v roce 1990 a v roce 2010, od té doby se důvěra pohybuje pod 50.

3.1.3. Důvěra prezidentovi

Proměnná je ve výzkumu „Naše společnost“ kontinuálně zkoumána od roku 1990. Vyjadřuje důvěru ke svobodně zvolenému prezidentu České republiky v daném období. Proměnná je zkoumána otázkou „Řekněte prosím, důvěřujete prezidentovi ČR: rozhodně důvěřujete, spíše důvěřujete, spíše nedůvěřujete, rozhodně nedůvěřujete?“

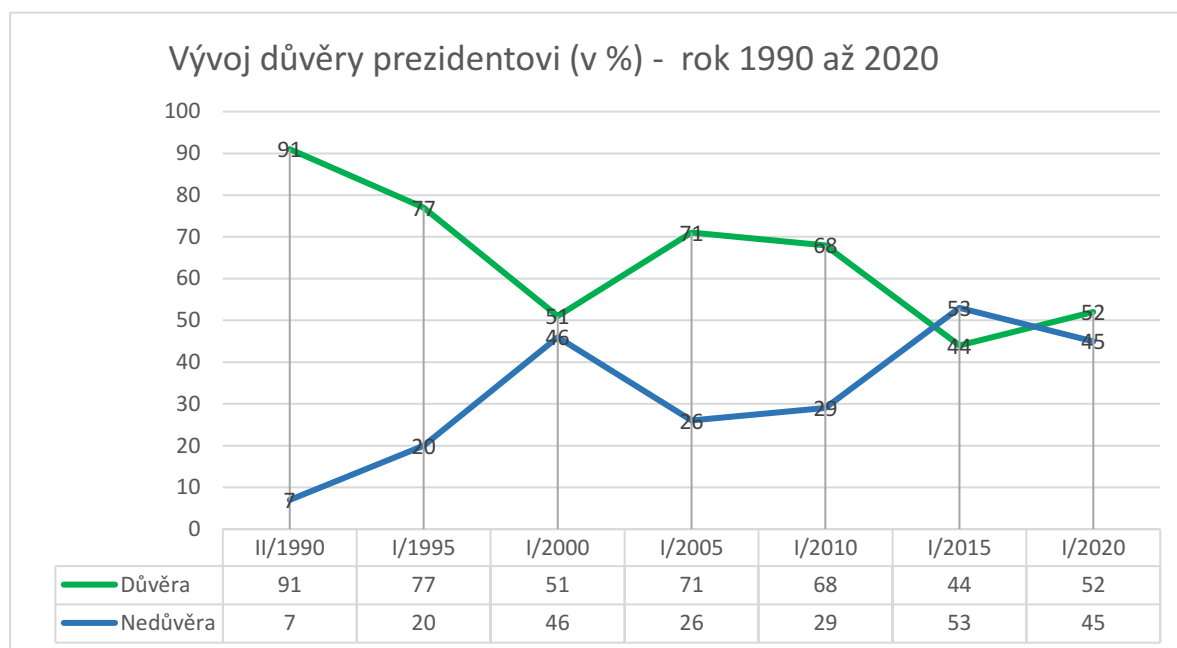
Graf č. 5 - Důvěra prezidentovi (1990)

Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 1990

Graf č. 5 ukazuje hodnocení důvěry prezidentovi České republiky za únor roku 1990, kdy byl prezidentem v prvním volebním období Václav Havel. Graf č. 1 opět zahrnuje pro zajímavost. Důvěra v prezidenta je v roce 1990 vysoká, respondenti důvěřují většinou, v 91 %. Nejvíce důvěřují respondenti ve věku 15-19 let, naopak nejméně lidé ve věku 60+. Rozdíl v kategoriích podle věku se ukazuje minimální.

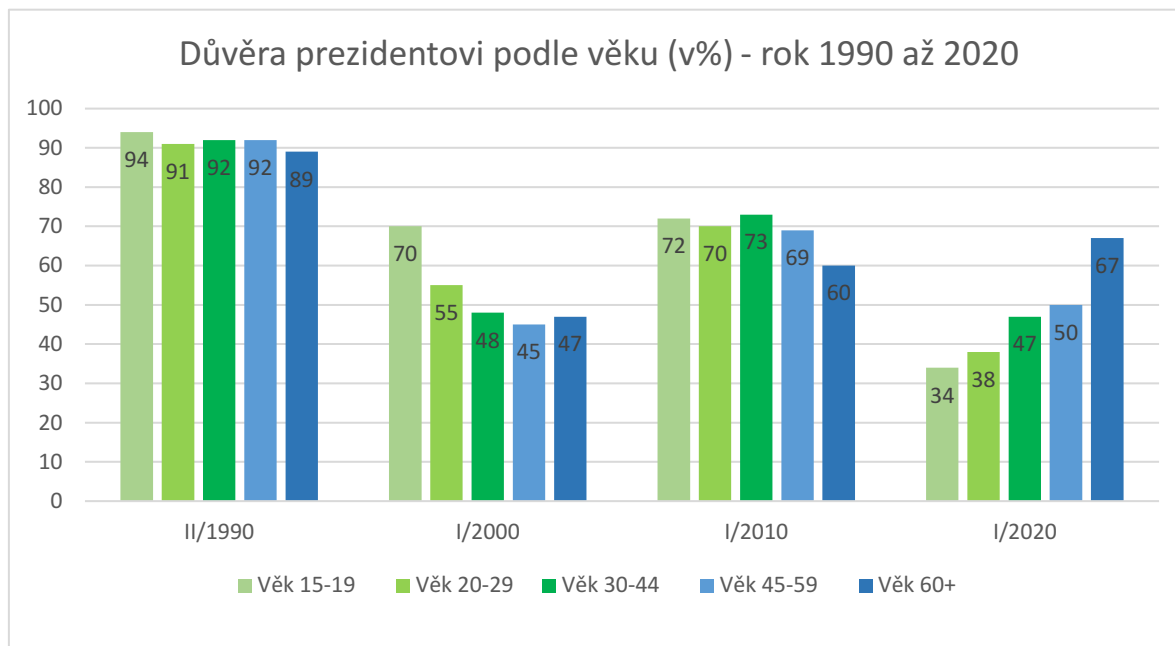
Graf č. 6 – Vývoj důvěry prezidentovi (1990-2020)

Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 1990-2020

Graf č. 6 zobrazuje důvěru prezidentovi od roku 1990 do roku 2020. Důvěra dosáhla svého maxima v roce 1990, kdy dosáhla většinového zastoupení, 91 % respondentů, prezidentem byl Václav Havel. Po únoru 1990 důvěra v prezidenta do roku 2000 klesá a poté opět stoupá. Svého minima dosahuje v lednu 2015, kdy méně, než polovina respondentů projevila důvěru v prezidenta České republiky, prezidentem byl již Miloš Zeman. V lednu roku 2020 důvěra v prezidenta dosahuje nadpolovičního zastoupení respondentů. V dlouhodobém hledisku v prezidenta České republiky více důvěřují ženy, kategorie pohlaví se však výrazně neliší, do grafu je tedy nezahrnuji. Za vlády Václava Klause tedy od roku 2003 do roku 2013 se důvěra v roce 2005 a 2010 ukazuje stabilní kolem 70 %.

Graf č. 7 -Důvěra prezidentovi podle věku (1990-2020)

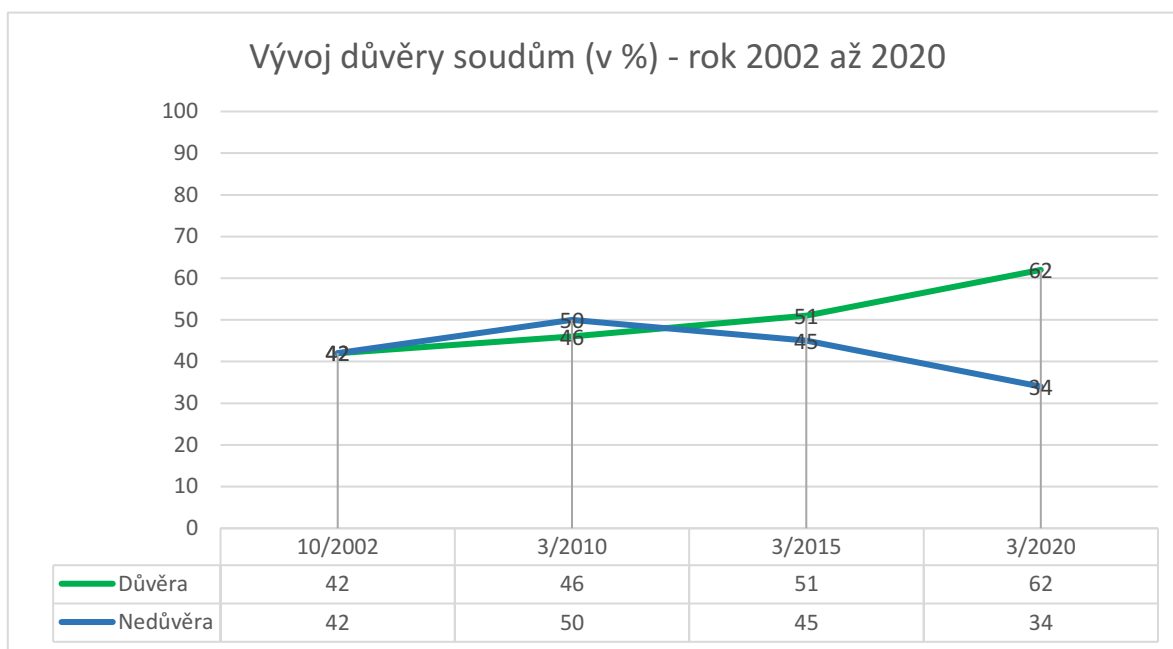
Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 1990-2020

Graf č. 7 zachycuje důvěru prezidentovi České republiky podle věku. Vidíme, že v roce 1992 se mezi sebou procentuálně věkové kategorie moc neliší a důvěra zde dosahuje většinového zastoupení. V roce 1990, 2000 a 2010 nejvíce věřili respondenti ve věku 15-19 let a respondenti ve věku 30-44 let. Změnu vidíme v lednu roku 2020, kdy se pořadí obrátilo, největší důvěru prezidentovi projevovali starší lidé, respondenti ve věku 60+. Důvěra s nižším věkem respondentů, v roce 2020, klesá. Nejméně věřili respondenti ve věku 15-19 let.

3.1.4. Důvěra soudům

Další proměnnou ukazující důvěru společnosti v instituce zachycuje důvěru soudům. Tato proměnná se ve výzkumu „Naše společnost“ objevuje od roku 2002. Spravedlivé a rovné soudy jsou zásadním principem demokratického státního zřízení. Před rokem 1989 byly právě soudy jednou z nejvíce ovlivněných institucí. Proto je v demokracii v postkomunistických zemích podle mého názoru otázka důvěry soudům zásadní. Proměnná je zkoumána otázkou „Řekněte prosím, důvěřujete, nebo nedůvěřujete soudům: rozhodně důvěřujete, spíše důvěřujete, spíše nedůvěřujete, rozhodně nedůvěřujete?“

Graf č. 8 - Vývoj důvěry soudům

Sociologický ústav AVČR, CVVM Naše společnost 2002-2020

Graf č. 8 ukazuje, že důvěra soudům pomalu stoupá a ze svého minima v říjnu roku 2002, kdy se podíl důvěry shodoval s podílem nedůvěry a poměrně hodně respondentů volilo odpověď „Neví“ (16 %). V roce 2020 se důvěra dostala do svého prozatímního maxima 62 %. Tedy důvěra soudům se za 18 let zvedla o 20 %.

Pokud se zaměříme na důvěru soudům podle věku, celkově vyšší nedůvěru projevují lidé starší 60+. Může to být způsobeno špatnou zkušeností s nespravedlností soudů za komunistického režimu, ve kterém starší respondenti strávili delší časové období svého života, a proto i nadále této instituci neprokazují důvěru. Příčinou samozřejmě může být i špatná zkušenost s demokratickými soudy. V roce 2002 soudům více důvěřují respondenti ve věkové kategorii 20-29 let, v roce 2010 a 2020 respondenti ve věkové 30-44 let. Procentuálně se věkové kategorie liší pouze o několik procentních bodů, rozdíl v kategorii pohlaví není významný, proto graf vývoje faktoru věku nepřidávám.

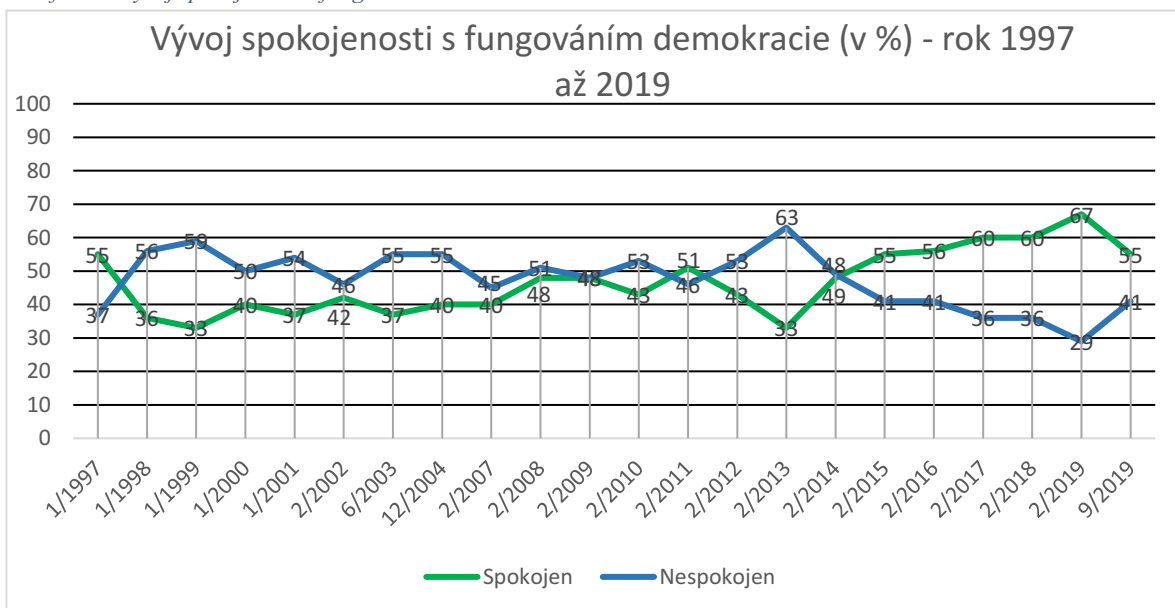
Důvěra soudům se v České republice stále rozvíjí, podpořil ji i vstup České republiky do Evropské unie v roce 2004, kde jednou ze základních podmínek pro vstup jsou spravedlivé a rovné soudy a správně nastavený soudní systém v zemi. Jedním z požadavků evropské komise byla obnova a modernizace soudů a soudního systému v České republice. (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1999) Za nedůvěru v České republice může také komunistická minulost (Sedláčková, 2012), což může mít vliv na vyšší nedůvěru starších lidí.

O následujících proměnných jsem získávala informace z tiskových zpráv z výzkumu „Naše společnost“. U proměnných nezařazují kategorii věk a pohlaví, z důvodu četnosti zahrnutých let do časové řady. Časový vývoj by bylo u každého roku složité zahrnout. Ve srovnatelných proměnných v časových řadách ISSP, v další části práce, však věk zařazují, proto si ho tady dovoluji vynechat.

3.1.5. Spokojenost s fungováním demokracie

Proměnná zkoumá spokojenost s fungováním a uplatňováním demokracie v České republice. Je ve výzkumu Naše společnost zkoumána pravidelně od roku 1997. Nejprve byla proměnná zkoumána otázkou „Jste spokojen s uplatňováním demokracie u nás? Rozhodně ano, spíše ano, spíše ne nebo rozhodně ne?“ Od roku 2002 zní otázka „Jak jste celkově spokojen s fungováním demokracie v ČR? Velmi spokojen, spíše spokojen, spíše nespokojen nebo velmi nespokojen?“ V roce 2003 byla použita již varianta této otázky a to „Jak jste celkově spokojen s tím, jak u nás funguje demokracie?“ Otázky jsou srovnatelné, proto mohou být porovnávány v jedné časové ose. Možnosti odpovědi jsem z původních čtyř kategorií sloučila pouze na dvě kategorie, a to na „Spokojen“ a „Nespokojen“. Dopočet do 100 % u sloupcových procent tvoří odpověď „Neví“ a náhodná chyba.

Graf č. 9 - Vývoj spokojenosti s fungováním demokracie

Čadová, 10/2019; Červenka, 10/2002; Kunštát, 9/2003

Graf č. 9 ukazuje vývoj spokojenosti s fungováním demokracie v České republice od roku 1997, kdy 56 % respondentů bylo spokojeno s fungováním demokracie v České republice, až do září roku 2019, kdy spokojenost dosáhla 55 %. Po roce 1997 spokojenost respondentů s fungováním demokracie v zemi klesá a v průměru se pohybuje okolo 35 %. Od roku 2014 spokojenost roste až do svého maxima v únoru roku 2019, kdy odpověď „spokojen“ zvolilo 67 % respondentů. Naopak nejnižší byla spokojenost s fungováním demokracie v zemi v únoru roku 2013 a to pouze 33 %. Což ukazuje na nespokojenost s vládou Petra Nečase v letech 2010 až 2013.

Míra spokojenosti s fungováním demokracie v České republice se v čase příliš nemění. Můžeme si však všimnout mírných kolísání spokojenosti. Stoupání a klesání spokojenosti s fungováním demokracie v České republice může být ovlivněno politickou situací, aktuální vládou a její oblíbeností. Vliv má taky ekonomická a hospodářská situace země. Například náhlý pokles spokojenosti s fungováním demokracie v zemi po roce 1997 tedy začátkem ekonomické a politické krize, která nakonec v roce 1998 způsobila pád vlády a předčasné volby. (Červenka, 10/2002)

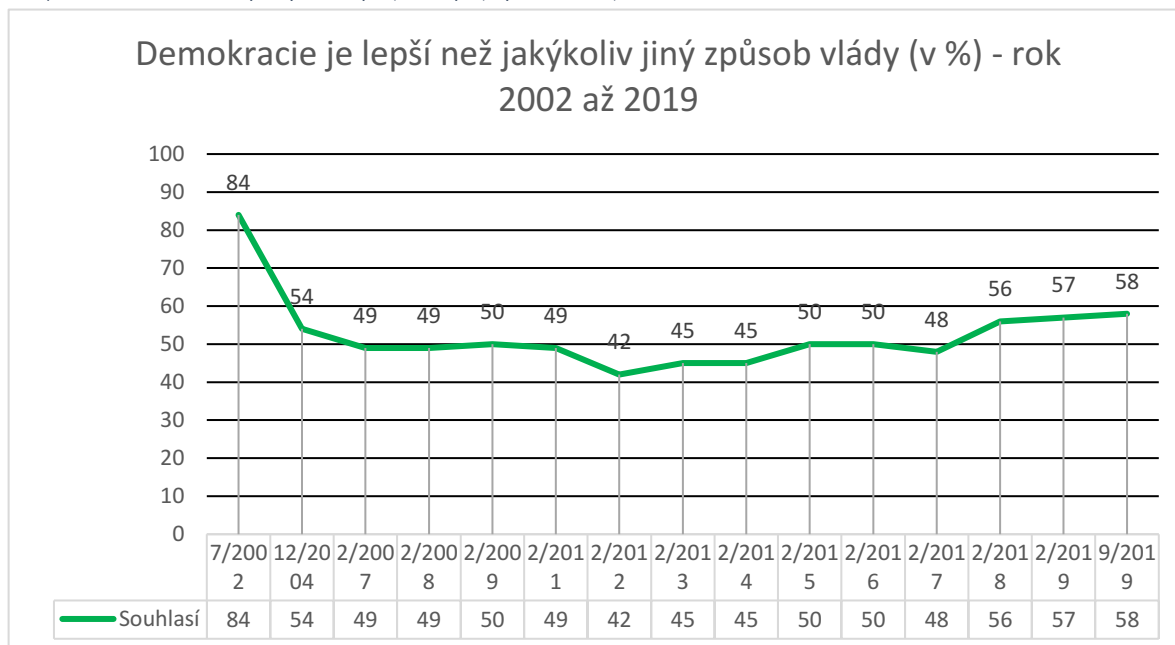
Podle srovnání s dalšími výzkumy v rámci kontinuálního výzkumu „Naše společnost“, spokojenost s fungováním demokracie v České republice častěji projevují lidé ve věku 15-29 let, respondenti s dobrou životní úrovní, lidé s vysokoškolským vzděláním a lidé, kteří jsou spokojeni se současnou politickou situací v zemi a důvěřují vládě. Více spokojeni jsou také lidé s pravicovou politickou orientací a sociální demokraté. (Čadová, 3/2007, 3/2014, 3/2015 3/2016, 3/2018, 3/2019, 10/2019; Ďurďovič, 3/2012; Kunštát, 4/2008, 3/2009, 3/2010, 3/2011)

3.1.6. Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády

Proměnná zjišťuje, s jakým z tvrzení respondenti nejvíce souhlasí od roku 2002 do roku 2019. V roce 2002 otázka zní „Řekněte mi prosím, zda souhlasíte či nesouhlasíte s následujícím tvrzením: Demokracie není ideální, ale je lepší než jakákoli jiná forma vlády.“ Od roku 2004 je otázka formulována „Se kterým z následujících výroků nejvíce souhlasíte: Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády. Za určitých okolností může být autoritativní způsob vládnutí lepší než demokratický. Pro lidi, jako jsem já, je jedno, zda máme demokratický nebo nedemokratický režim.“ Tyto dvě formulace otázek beru jako srovnatelné, neboť se zaměřují pouze na souhlas s tvrzením „Demokracie je lepší, než jakýkoliv jiný způsob vlády“

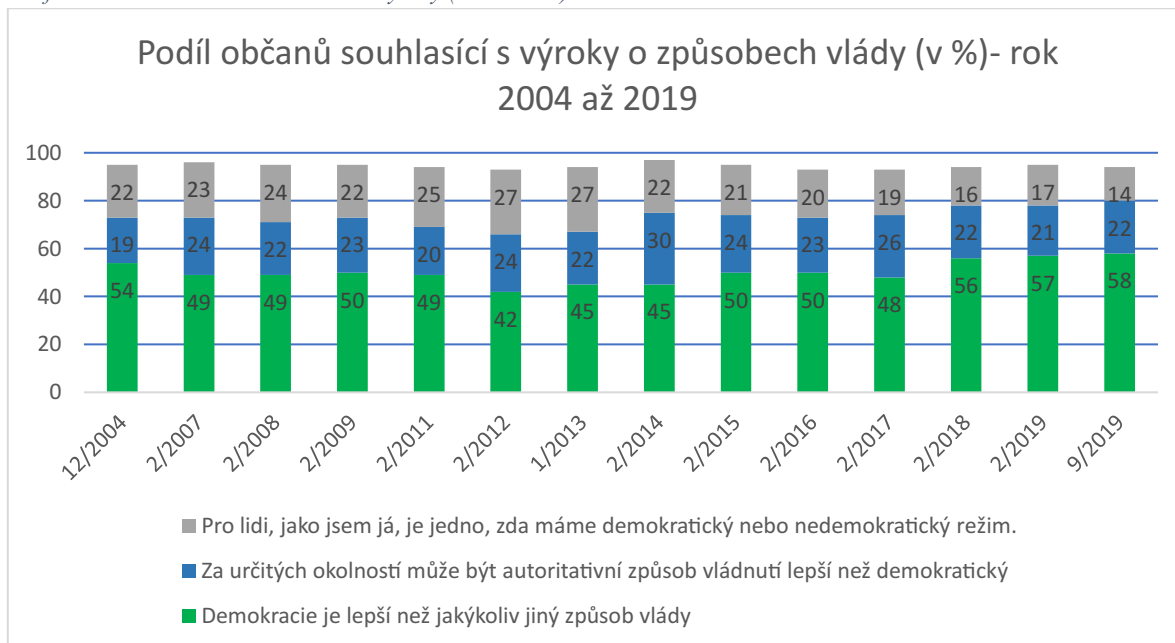
s přihlédnutím k jistému ovlivnění proměnné v roce 2002 nemožností výběru z dalších dvou tvrzení.

Graf č. 10 - Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády

Čadová, 10/2019; Červenka, 10/2002

Graf č. 11 - Podíl občanů souhlasící s výroky (2004-2019)

Čadová, 10/2019

Z grafu č. 10 v roce 2002 můžeme vidět největší procentuální zastoupení souhlasu s výrokem „Demokracie není ideální, ale je lepší než jakákoli jiná forma vlády“, může to však být dáno

tím, že v otázce z roku 2002 byla pouze možnost odpovědi „Souhlasí/ Nesouhlasí“ na tvrzení a v dalších letech si respondent mohl vybrat s čím souhlasí z dalších dvou výroků.

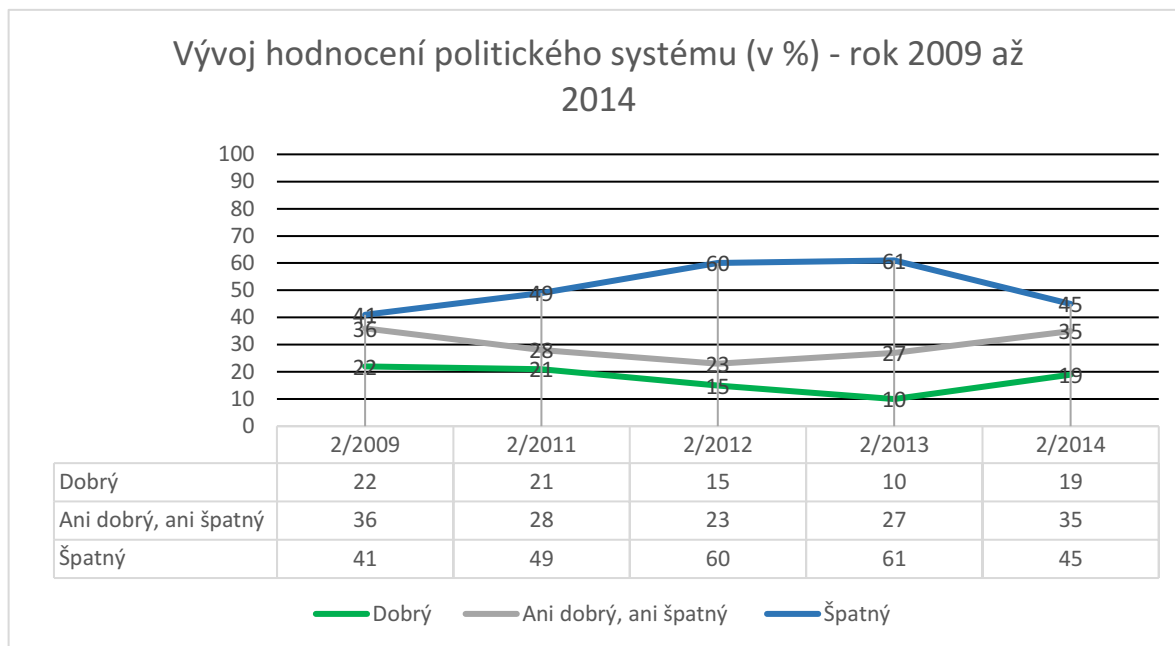
Pokud se zaměříme na vývoj souhlasu s výrokem od roku 2004, kolísání zde není markantní, souhlas s výrokem se zde vždy pohybuje okolo 47 %, tedy je ve většinové míře zastoupen oproti dvěma dalším tvrzením viz graf č. 11. Potvrzuje nám to i rok 2002, kdy s výrokem souhlasilo 84 % respondentů. Nejméně respondentů souhlasilo s daným výrokem v roce 2012, a to 42 % respondentů. Nejvíce respondentů souhlasilo s výrokem v září roku 2019, a to 58 % respondentů.

Podle srovnání s dalšími výzkumy v rámci kontinuálního výzkumu „Naše společnost“ demokracii jako nejlepší způsob vlády statisticky významně častěji považují lidé s dobrou životní úrovní, ve věku do 44 let a lidé s vysokoškolským vzděláním. Dále více pravděpodobně budou s tímto výrokem souhlasit pravicově či středo-pravicově politicky orientovaní respondenti. (Čadová, 10/2019) Naopak více s tvrzením o hodnotě demokracie nesouhlasili lidé politicky levicově orientovaní a lidé se špatnou životní úrovní. (Červenka, 10/2002)

3.1.7. Hodnocení vývoje politického systému v České republice

Další proměnnou je vývoj hodnocení politického systému v České republice. Tuto proměnnou zahrnují pouze z důvodu srovnání v rámci hodnocení demokracie jako politického systému. Respondenti odpovídají na otázku: „Lidé mají různé názory na politický systém ve své zemi. Jak byste Vy hodnotil politický systém u nás před listopadem 1989? Jak byste hodnotil politický systém u nás po roce 1989, tj. v 90. letech? Jak byste hodnotil současný politický systém? A jaký očekáváte, že bude náš politický systém za 10 let?“ Pro účely své práce jsem si z otázky vybrala pouze část, a to hodnocení současného politického systému v České republice. Odpovědi jsem sloučila do třech kategorií. Záznamy z výzkumu této proměnné jsou z tiskových zpráv dostupné pouze od roku 2009 do roku 2014.

Graf č. 12 - Vývoj hodnocení politického systému (2009-2014)

Čadová, 3/2014

Politický systém je ve svém vývoji nejčastěji hodnocen jako špatný. V únoru roku 2012 dosáhla tato odpověď svého maxima. Odpovědi „Ani dobrý, ani špatný“ průměrně odpovídalo 30 % respondentů. Za dobrý považují respondenti současný politický systém v průměru pouze v 17 %.

Podle srovnání s dalšími výzkumy v rámci kontinuálního výzkumu „Naše společnost“ je současný politický systém častěji špatně hodnocen lidmi nad 60 let, nezaměstnanými lidmi se špatnou životní úrovní a lidmi příklánějícími se k levici. (Čadová, 3/2014) Otázka zní, proč je hodnocení politického systému o tolik horší, v porovnání se spokojeností s fungováním demokracie. Je možné, že politickým systémem a jeho fungováním respondenti myslí něco jiného, než demokracii, tím pádem by proměnná byla nevyhovující k doplnění proměnné zaměřené na spokojenost s fungováním demokracie.

3.1.8 Shrnutí vývoje proměnných výzkumu „Naše společnost“ od CVVM

U proměnných „Spokojenost s politickou situací v zemi“, „Důvěra vládě“ a „Důvěra prezidentovi“ jsem si všimla trendu výrazně vyšší spokojenosti a důvěry respondentů v letech po sametové revoluci. U proměnné „Spokojenost s politickou situací v zemi“ dosáhla v roce 1992 spokojenost svého maxima, 38 %. Proměnná „Důvěra vládě“ dosahuje v roce 1992 78 % podporu a nakonec proměnná „Důvěra prezidentovi“, která je v roce 1990 většinová a dosahuje

91 %. Tyto proměnné v roce 1990 a 1992 dosáhly svého maxima v mé časové řadě. V dalších letech je zaznamenán pokles. Může to být dáno prvotními představami a formou demokracie v České republice, a následným fungováním demokracie v praxi, které se od představ občanů mohlo lišit. Naopak je tomu u proměnné zabývající se vývojem důvěry soudům, která od roku 2002, kdy dosáhla svého minima stoupá.

Co se týče důvěry prezidentovi České republiky a vývoje proměnné, jde v tomto případě o jednoho konkrétního voleného zástupce a jeho oblíbenost. Nejvyšší důvěru projevovali respondenti Václavu Havlovi v roce 1990, kdy měl podle dat 91 % důvěru. Dalším prezidentem České republiky se stal Václav Klaus, kterému důvěřovalo průměrně 70 respondentů. Nejnižší důvěru respondentů získal Miloš Zeman. V roce 2015 nezískal důvěru ani poloviny respondentů, v roce 2020 mu důvěřuje 52 % respondentů.

U proměnných „Spokojenost s politickou situací v zemi“, „Důvěra vládě“ a „Důvěra prezidentovi ČR“ jsem v letech 1990-2010 odhalila trend v kategorii věk. U těchto proměnných jsem zjistila vyšší spokojenost a důvěru respondentů ve věkové kategorii 15-19 let. Pokles spokojenosti a důvěry jsem zaznamenala s rostoucím věkem respondentů. Od roku 2020 naopak více často projevují spokojenost a důvěru lidé ve věku 60 let a více. V roce 2020 s klesajícím věkem respondentů spokojenost a důvěra klesá. U proměnné zjišťující spokojenost s fungováním demokracie se podle srovnání s dalšími výzkumy v rámci kontinuálního výzkumu „Naše společnost“ ukazuje celkově trend vyšší spokojenosti lidí ve věku 15-29 let.

U proměnných ukazujících na spokojenost s fungováním demokracie, hodnotou demokracie ve formě souhlasu s výrokem o demokracii jako nejlepší formě vlády a proměnné ukazující na hodnocení současného politického systému se ukazuje tendence k vyšší nespokojenosti, špatného vnímání demokracie jako hodnoty a špatně hodnoceného politického systému v letech 2012-2013. Je to období vlády Petra Nečase, od roku 2010 do roku 2013. Vláda Petra Nečase byla velmi neoblíbená, během let probíhaly politické demonstrace proti vládě, která podáním demise premiéra Petra Nečase skončila v červenci roku 2013.

Míra spokojenosti s fungováním demokracie v České republice se jinak v čase příliš nemění a demokracii se ukazuje jako stabilní hodnota. V průměru souhlas s výrokem „Demokracie je lepší, než jakýkoliv jiný způsob vlády“ dosahuje 50 %, a převažuje nad dalšími výroky podporující nedemokratický režim či poukazující na nedůležitost demokratického režimu.

3.2. Vývoj postojů k demokracii podle výzkumů ISSP

V další kapitole empirické části mé práce vytvořím časové řady srovnatelných proměnných jako u výzkumu CVVM pro možnost následného srovnání. Vybrané proměnné se tedy opět zabývají spokojeností s politickou situací v České republice, fungováním demokracie, postoji k demokracii jako hodnotě a důvěře ve státní instituce.

ISSP neboli „International Social Survey Programme“, je výzkumný program, který pomocí výběrových dotazníkových šetření zkoumá společenská témata z řad ekonomie, sociologie, politologie, ekologie a dalších společenských témat. Výzkumy ISSP jsou kontinuálními výzkumy, probíhající v mnoha zemích světa od roku 1985. (Krejčí, 2005) Nabízí tedy časové srovnání a srovnání mezi zeměmi, ve kterých výzkum proběhl. Otázky výzkumu připravuje tým odborníků vždy na dané společenské téma a témata výzkumů se v čase periodicky opakují. Jednotlivé členské země výzkumu mohou přidávat i své vlastní otázky týkající se jejich země. Výběr respondentů musí být vždy pravděpodobnostní, metodou je standardizovaná rozhovor. Respondenti jsou starší 18 let. V Československu byl první výzkum ISSP proveden v roce 1992. Výzkumy ISSP patří mezi nejrozsáhlejší šetření zaměřující se na postoje společnosti, které nabízí časové srovnání a srovnání s ostatními zeměmi. (Krejčí, 2005)

Pro účely sekundární analýzy a vytváření časových řad vývoje vybraných proměnných jsem data čerpala z datového archivu Nesstar, internetového serveru poskytujícího data online či ke stažení. Proměnné jsem vybírala podle proměnných CVVM pro možnost následného srovnání. Vybrané proměnné z výzkumů ISSP jsou součástí výzkumů „Občanství“ a „Role vlády“, které se uskutečňují každých deset let. První zahrnutý výzkum „Role vlády“ proběhl v roce 2006 a naposledy v roce 2016. Data z uskutečněných výzkumů „Občanství“ jsou dostupná za rok 2004 a 2014. Díky tomu, že jde o proměnné ze dvou rozdílných výzkumů mohou být výsledky ovlivněny odlišným kontextem každého výzkumu.

U některých proměnných se během let pozměnila forma otázky či možnosti odpovědí. V některých případech byla forma otázky a možnosti odpovědí jenom lehce upraveny, proměnné tedy byly bez problému srovnatelné. U jiných proměnných například baterii odpovědí nahradila škála a srovnání zde bylo komplikované, někdy nesrovnatelné. Z těchto proměnných tedy nevytvářím časovou řadu, ale zobrazuji je v grafech jednotlivě. Některé proměnné se díky jejich ojedinělosti v provedených výzkumech ISSP vyskytují pouze v jednom

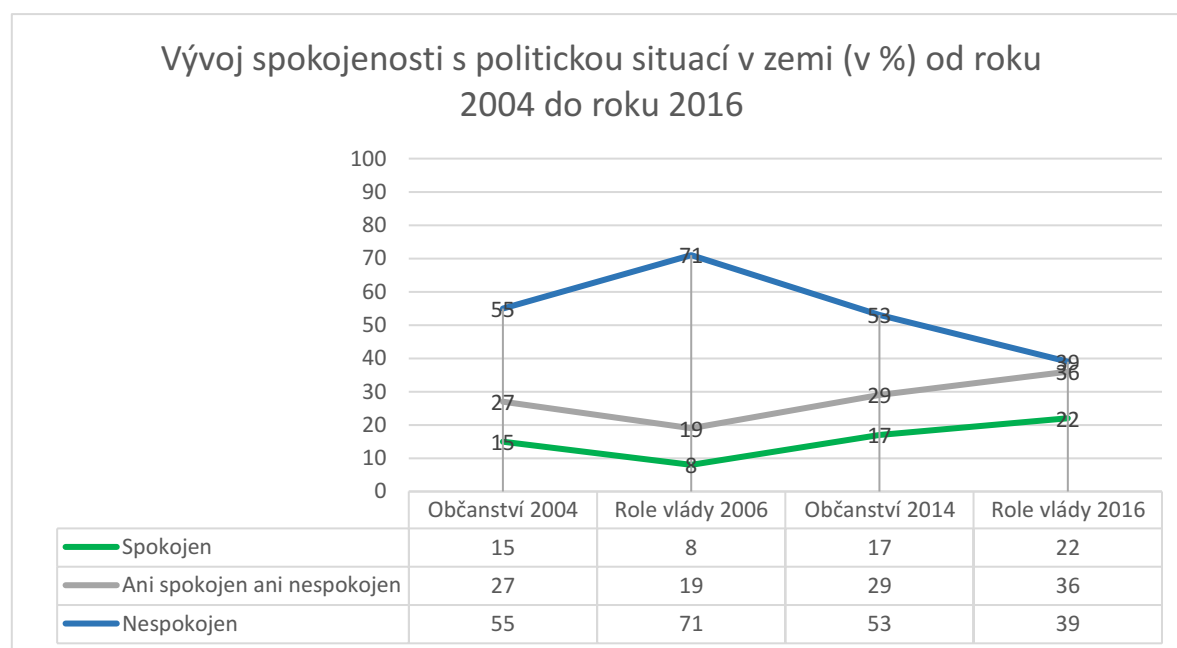
roce, zahrnují je tedy pouze pro následné srovnání s proměnnými z výzkumu CVVM, týká se to primárně proměnných zabývajících se důvěrou.

Kategorie odpovědí jsem pro přehlednost a srovnatelnost sloučila podle vzoru CVVM. Ve většině případech jsem sloučila kategorie „neumí odpovědět“, „Odmítl(a)“ a zahrnula je do výzkumu pro stejnost s časovými řadami z výzkumu „Naše společnost“ (CVVM), kde je zahrnuta kategorie „Neví“. Dopočet do 100 % sloupcových procent tedy vždy tvoří kategorie „Neumí vybrat“, kterou do grafu nezobrazuji. Naopak kategorie „Bez odpovědi“ jsem zařadila do chybějících případů, pokud tam již zahrnuta nebyla. Data jsem dále kategorizovala podle věku. Díky tomu, že se věková hranice výzkumech ISSP (18 let) v CVVM (15 let) liší, věkové kategorie nejsou stejné, ale snažila jsem se je uzpůsobit co nejlépe pro následné srovnání s daty CVVM. Pohlaví jsem díky jeho nevýznamným rozdílům u výzkumů CVVM nezařadila.

3.2.1. Spokojenost s politickou situací

Proměnná zkoumající spokojenost s politickou situací v zemi je ve výzkumech ISSP zastoupena ve výzkumech „Občanství“ a „Role vlády“ od roku 2004 do roku 2016. Respondenti odpovídají na otázku: „Do jaké míry jste spokojen/a s politickou situací v zemi?“.

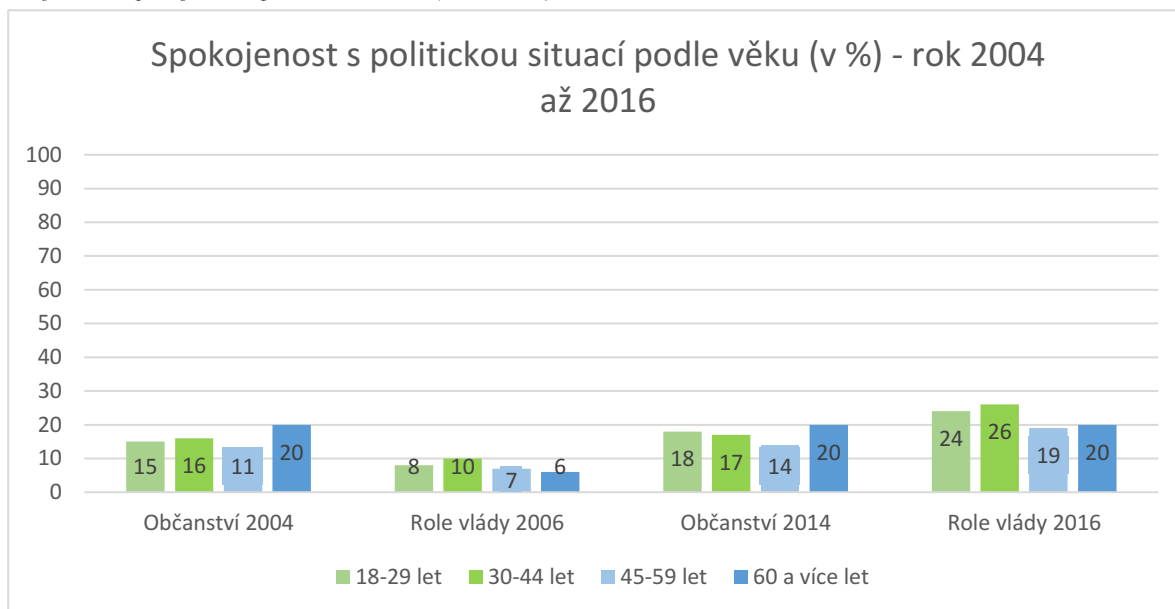
Graf č. 13 - Vývoj spokojenosti s politickou situací v zemi (2004-2016)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2004, 2014 Role vlády 2006, 2016

Graf č. 13 vyjadřuje vývoj spokojenosti s politickou situací v zemi. Respondenti byli nejvíce spokojeni v roce 2016, kdy spokojenost projevilo 22 % respondentů. Nejvíce nespokojeni byli občané v roce 2006, kdy nespokojenost projevilo 71 % respondentů. Respondenti často volí možnost odpovědi „Ani spokojen ani nespokojen“ a to v průměru ve 28 %.

Graf č. 14 - Spokojenost s politickou situací (2004-2016)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2004, 2014 Role vlády 2006, 2016

Graf č. 14 ukazuje procentuální rozvržení spokojenosti s politickou situací v zemi podle věku. V roce 2004 a 2014 jsou nejvíce spokojeni respondenti patřící do věkové kategorie 60 a více let. V roce 2006 a 2016 jsou nejvíce spokojeni respondenti ve věku 30-44 let, což ukazuje spíše na rozdílnost kontextu výzkumů. Věkový trend se zde neukazuje.

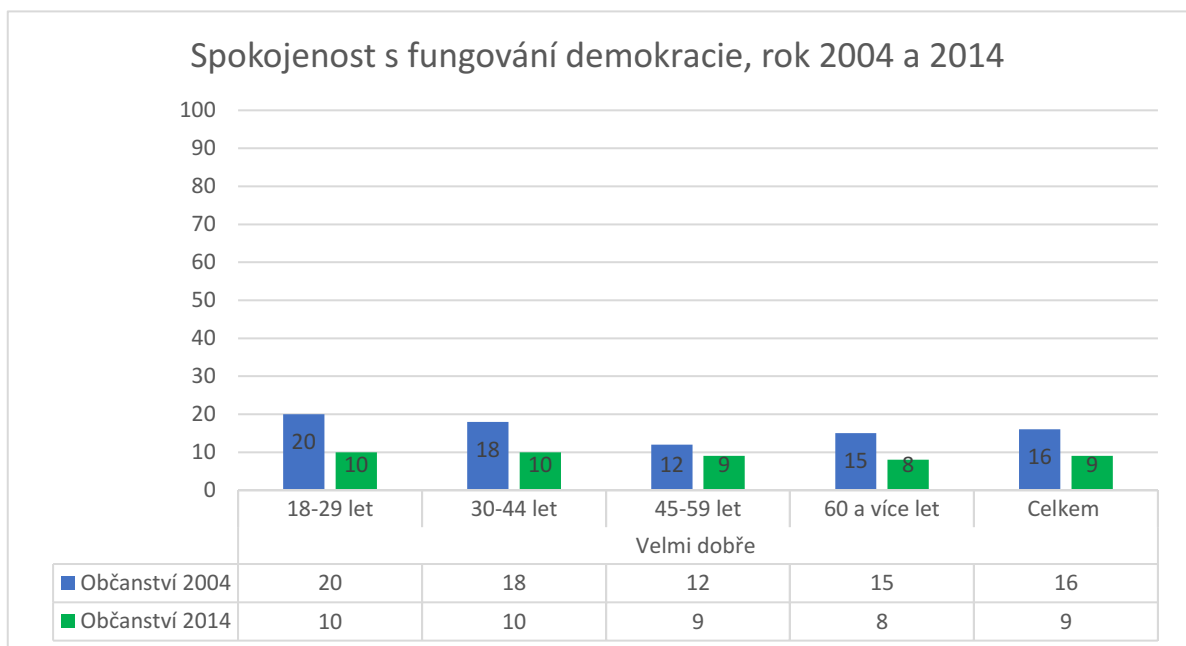
Spokojenost s politickou situací se v České republice ukazuje jako velmi nízká. Ani ve svém maximu nedosahuje čtvrtinového zastoupení. Proměnná ukazuje na vyšší nespokojenost respondentů s politickou situací v zemi, která se ve svém maximu v roce 2006 projevila v 71 %. Časový vývoj však proměnné ukazuje nárůst spokojenosti od roku 2006 do roku 2020 o 14 % bodů.

3.2.2. Spokojenost s fungováním demokracie

Proměnná vyjadřující fungování demokracie v České republice, se ve výzkumech ISSP ukazuje několikrát a v mnoha formách. Konkrétně ve výzkumech „Občanství“ z roku 2004 a 2014 a ve výzkumu „Role vlády“ z roku 2006. Proměnná je v roce 2004 ve výzkumu „Občanství“

zkoumána otázkou „Zhodnoťte prosím následující výroky na jedenáctibodové škále od 0 do 10, kde 0 je velmi špatně a 10 velmi dobře: Jak podle Vás dnes funguje demokracie v České republice?“ Ve výzkumu ISSP „Občanství“ v roce 2014 je proměnná je zkoumána opět pomocí škály a otázkou: „Zhodnoťte prosím následující výroky na škále od 0 do 10, kde 0 je velmi špatně a 10 velmi dobře: Jak podle Vás dnes funguje demokracie v České republice?“. Protože se jedná v jednom případě o 10 bodovou a v druhém případě o 11 bodovou škálu, budu posuzovat pouze podíl spokojených s fungováním demokracie, a to za hodnoty 8, 9 a 10 na bodové škále v roce 2004 od 1-10, kde bod 1 značí špatné fungování demokracie v zemi a bod 10 velmi dobré fungování demokracie v zemi, a v roce 2014 na škále od 0-10, kdy hodnota nula ukazuje špatné fungování demokracie a hodnota 10 velmi dobré fungování demokracie. Podíl spokojenosti díky rozdílnosti škál nebude čistě srovnatelný a v interpretaci k tomu přihlížím. V souboru „Role vlády“ v roce 2006 je proměnná zjišťována otázkou „A jak jste celkově spokojen/a s fungováním demokracie v zemi?“ Protože se zde nejedná o škálu uvádím graf hodnocení fungování demokracie v roce 2006 samostatně.

Graf č. 15 - Spokojenost s fungováním demokracie (2004-2014)

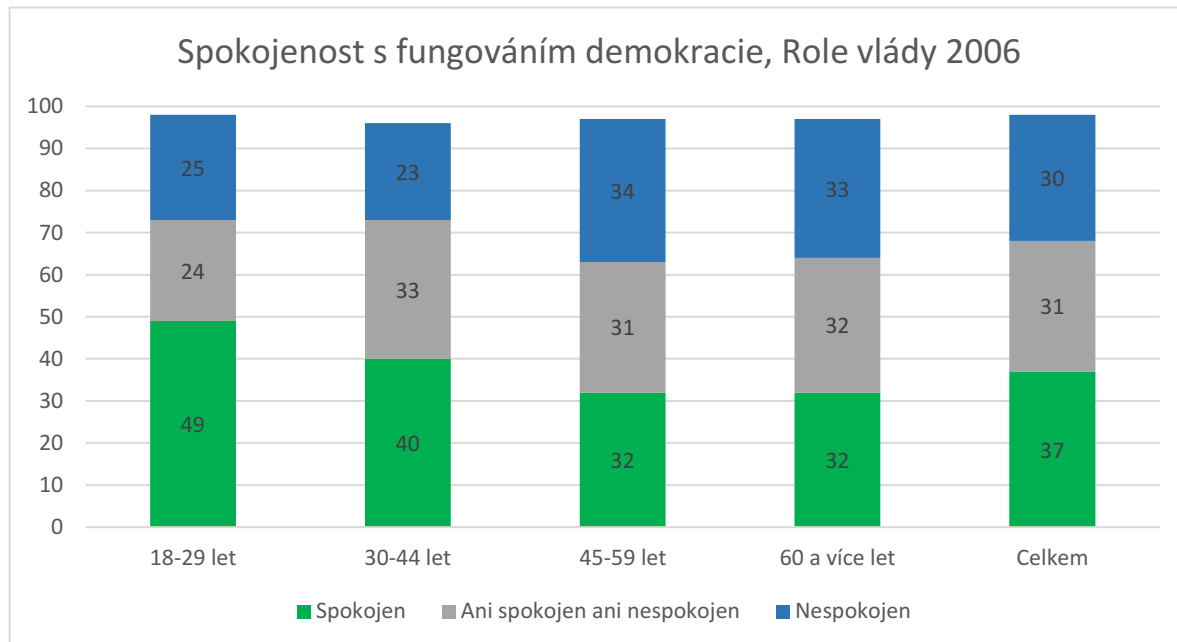

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2004, 2014

Graf č. 15 ukazuje vývoj spokojenosti s fungováním demokracie v České republice za rok 2004 a 2014. Vyšší spokojenost respondentům s fungováním demokracie se ukazuje v roce 2004, ve srovnání však musím přihlídnout k rozdílnosti škály v roce 2014, která je o jeden bod širší, což může způsobit menší podíl spokojených oproti roku 2004. Co se týče faktoru věku, v obou

letech se mezi nejméně spokojené respondenty řadí lidé ve věku 45-59 let a lidé ve věku 60 více let, naopak více spokojeni jsou respondenti ve věku 18-29 a 30-44 let. Spokojenost s věkem v roce 2004 i v roce 2014 klesá.

Graf č. 16 - Spokojenost s fungováním demokracie (2006)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Role vlády 2006

Graf č. 16 ukazuje spokojenost s fungováním demokracie v zemi v roce 2006. V roce 2006 převažuje spokojenost s fungováním demokracie v zemi, rozdíly v kategoriích odpovědí zde však nejsou výrazné.

Věkové kategorie ukazují pokles spokojenosti s fungováním demokracie s vyšším věkem respondentů.

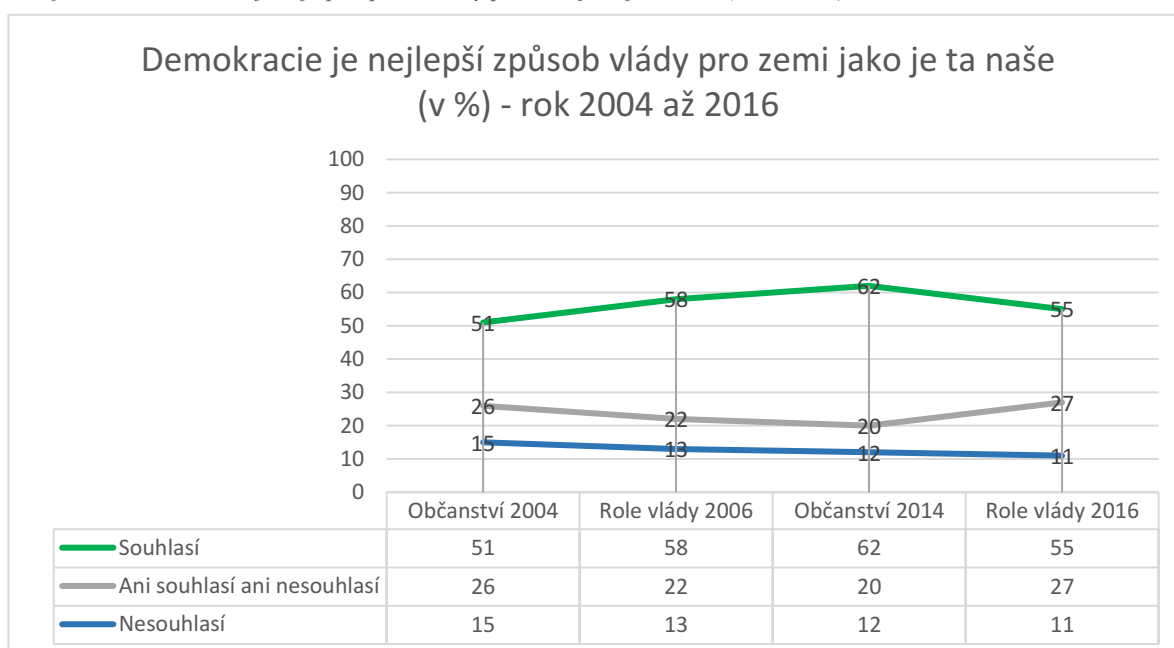
Spokojenost s fungováním demokracie se v časovém rozvržení let 2004, 2006 a 2014 nedá v tomto případě objektivně srovnat, díky rozdílnosti měření proměnné v každém roce. V roce 2004 se podíl spokojených pohybuje kolem 16 %, v roce 2006 jsou respondenti spokojeni v 37 % a v roce 2014 spokojenost by dosahovala v této časové řadě svého minima 9 %.

V kategorie věk se však ukazuje trend vyšší spokojenosti s fungováním demokracie mladších respondentů, spokojenost s fungováním demokracie s rostoucím věkem klesá. Nejvíce spokojeni jsou respondenti ve věku 19-29 let, a to v roce 2004, 2006 i v roce 2014.

3.2.3. Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše

Proměnná zkoumající souhlas s výrokem „Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi, jako je ta naše.“ se ve výzkumech ISSP vyskytuje ve výzkumech „Občanství“ a „Role vlády“ od roku 2004 do roku 2016. Proměnná je zkoumána otázkou „Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi, jako je ta naše.“ Kategorie jsem pro přehlednost opět sloučila.

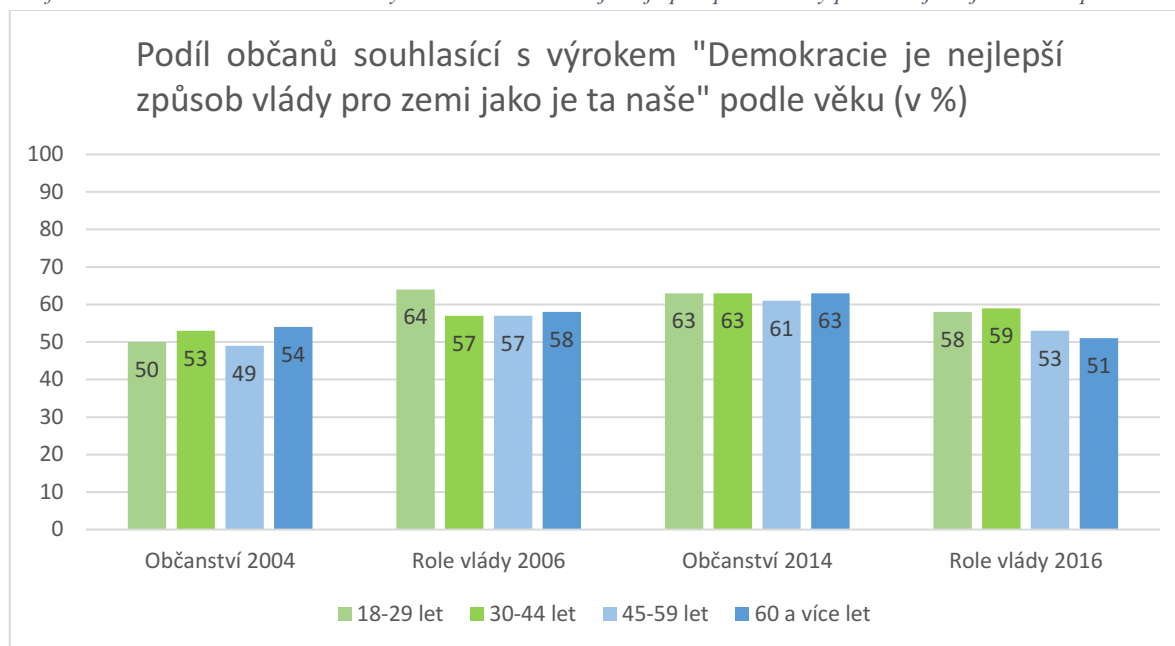
Graf č. 17 - Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše (2004-2016)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2004, 2014 Role vlády 2006, 2016

Graf č. 17 vyjadřuje vývoj souhlasu s výrokem, demokracii jako nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše považuje nadpoloviční většina respondentů. Průměrně čtvrtina respondentů s tvrzením ani souhlasí ani nesouhlasí. Vývoj hodnoty demokracie se ukazuje jako stabilní.

Graf č. 18 - Podíl občanů souhlasící s výrokem "Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše" podle věku

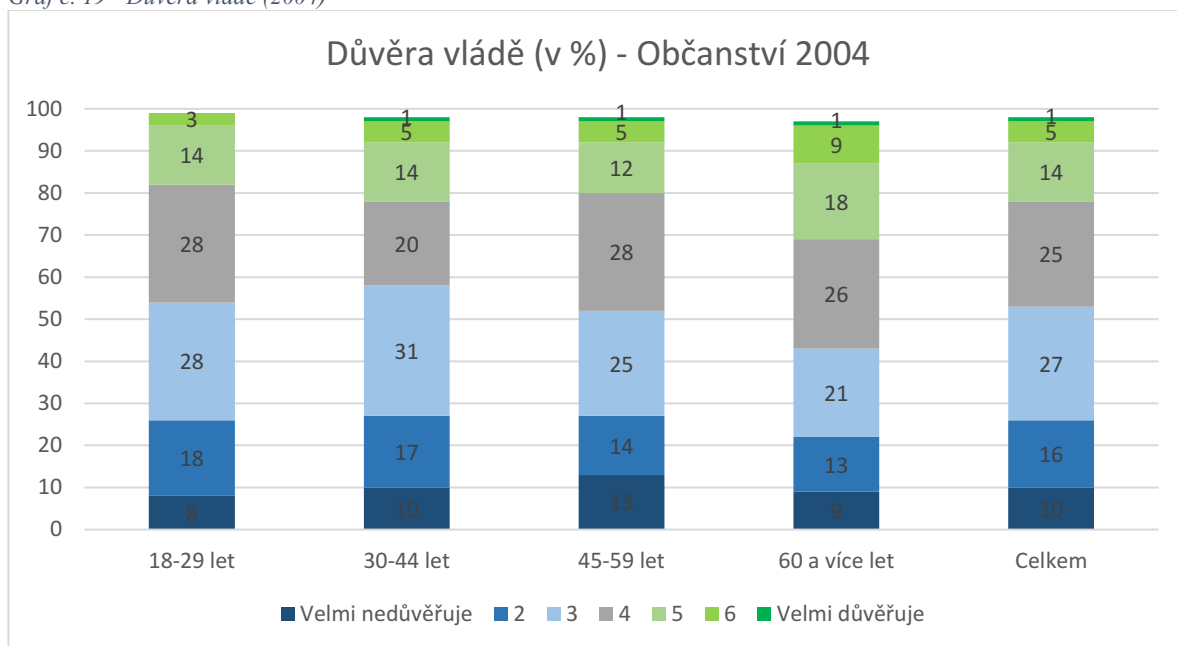
Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2004, 2014 Role vlády 2006, 2016

Graf č. 18 ukazuje souhlas s výrokem podle věku. V roce 2004 s výrokem nejvíce souhlasí respondenti ve věku 60 a více let, v roce 2006 naopak respondenti ve věkové kategorii 18-29 let. V roce 2014 je rozdíl v kategoriích minimální a v roce 2016 souhlasí s výrokem relativně méně lidé ve věku 60 a více let. Rozdíl ve věkovém zastoupení souhlasu s výrokem se ukazuje jako minimální.

3.2.4. Důvěra vládě

Proměnná zabývající se důvěrou vládě České republiky je ve výzkumu ISSP zastoupena v souboru „Občanství“ a to v roce 2004 a 2014. V roce 2004 je proměnná zkoumána otázkou: „Zhodnoťte prosím na sedmibodové škále, kde 1 označuje velkou nedůvěru a 7 znamená velkou důvěru, do jaké míry Vy osobně důvěřujete následujícím lidem, institucím a organizacím: vláda“ a v roce 2014 otázkou: „Níže je uveden seznam institucí. Uveďte prosím, nakolik důvěřujete každé z následujících institucí. Vláda ČR“. Z důvodu rozdílnosti proměnných je ukazují samostatně.

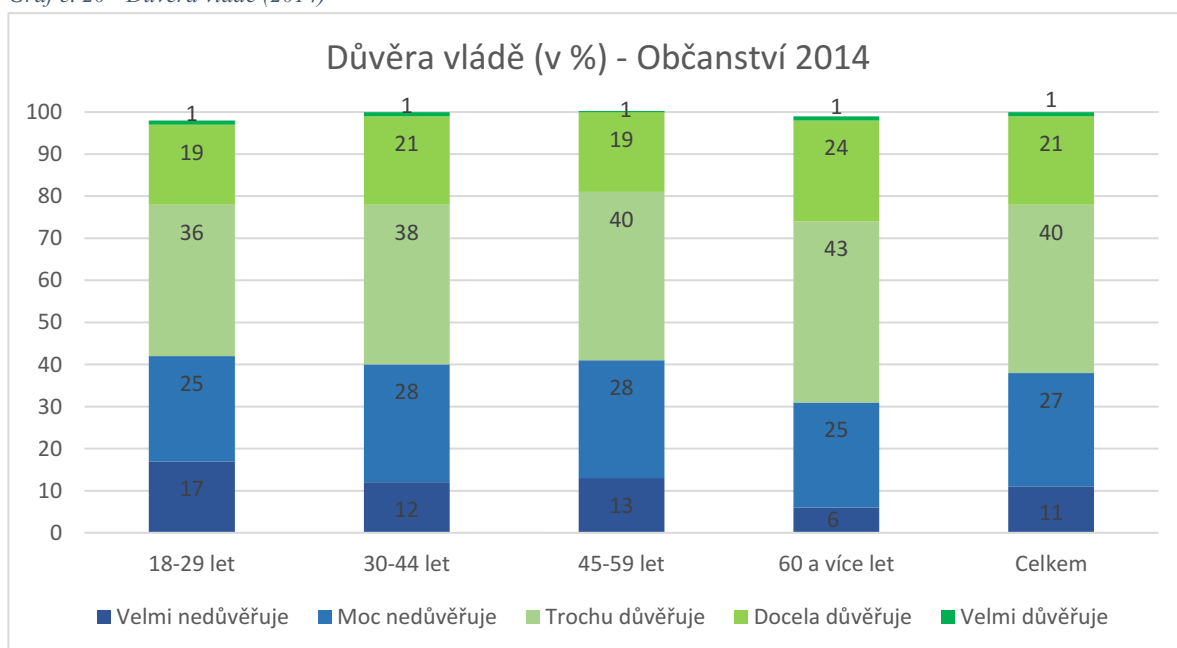
Graf č. 19 - Důvěra vládě (2004)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství (2004)

Graf č. 19 zobrazuje důvěru vládě v roce 2004 pomocí sedmi bodové škály, kde 1 značí velkou nedůvěru a 7 velkou důvěru. Pokud se zaměříme na krajní body, převažuje zde volba odpovědi „Velmi nedůvěřuje“. Hodnotu 1, tedy odpověď „Velmi důvěřuje“ zvolilo pouze 1 % respondentů. Nejvíce často respondenti na škále volili hodnotu 3, ve 27 % případů, což ukazuje spíše k nedůvěře vládě v roce 2004. Nejvíce vládě nedůvěřují lidé ve věku 45-59 let, ale rozdíly zde nejsou výrazné.

Graf č. 20 - Důvěra vládě (2014)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2014

Graf č. 20 ukazuje důvěru vládě v roce 2014. Rozdělení mezi 5 kategorií jsem nechala z důvodu možnosti orientačního srovnání s důvěrou vládě v roce 2004, která je znázorněna sedmi bodovou škálou. Pokud se zaměřím na krajní hodnoty. Odpověď „Velmi nedůvěřuje“ zvolilo celkem 11 % respondentů, odpověď „Velmi důvěřuje“ pouze 1 % respondentů. V roce 2014 nejvíce převažuje procentuální zastoupení odpovědi „Trochu důvěřuje“, kterou respondenti volili ve 40 %. Důvěra vládě v roce 2014 směřuje spíše k slabé důvěře vládě, převažuje odpověď „Trochu důvěřuje“ s tím, že odpověď „Velmi důvěřuje“ zvolilo pouze 1 % respondentů.

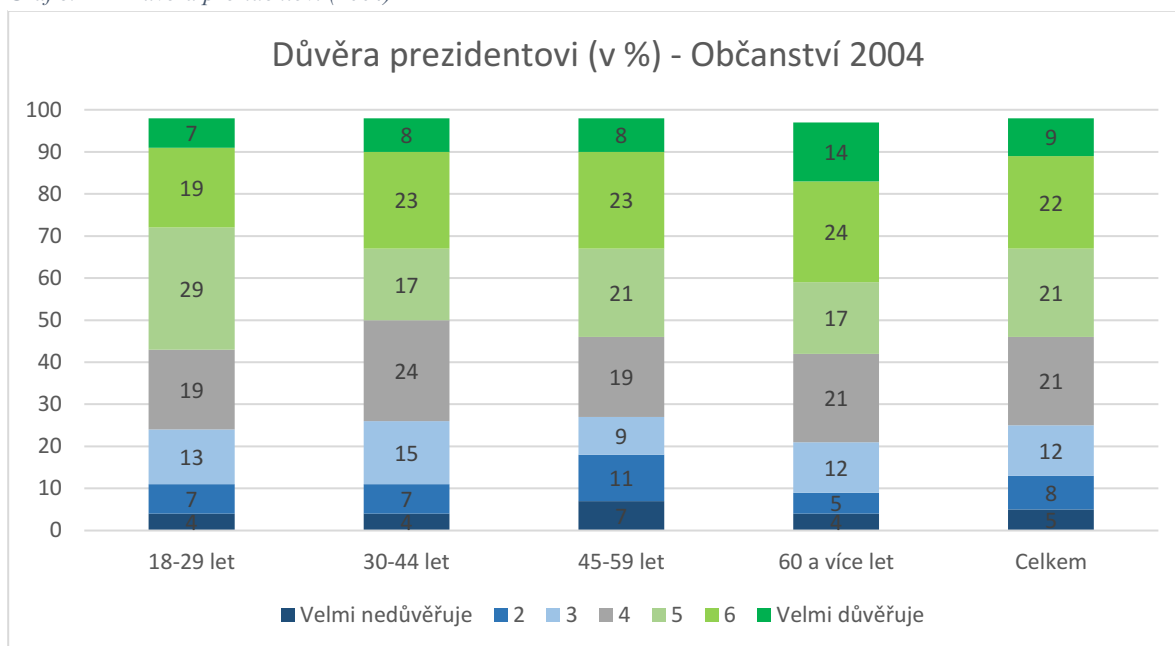
Co se týká rozložení odpovědí podle věku, respondenti ve věkové kategorii 18-29 let více části velmi nedůvěřují vládě. Dále se zde ukazuje vyšší důvěra lidí ve věku 60 a více let. Věkové rozdělení ukazuje na vyšší důvěru lidí ve věku 60 a více let.

Je komplikované porovnat proměnnou, která je v každém roce měřena jinak, a to v roce 2004 pomocí škály a v roce 2014 pomocí baterie odpovědí. Pokud se ale obecněji zaměřím na proměnné v obou letech, v roce 2004 ukazuje škála spíše k nedůvěře vládě, v roce 2014 převažuje slabá důvěra vládě, přestože krajní body ukazují spíše k nedůvěře. Důvěra ve vládu, pokud přihlédneme k různosti měření obou proměnných, se od roku 2004, kdy převažovala nedůvěra, posunula ke slabé důvěře ve vládu České republiky, kdy nejvíce respondentů volí odpověď „Trochu důvěřuje“. Faktor věku se u této proměnné pravděpodobně neukazuje jako trend. V roce 2004 se od sebe věkové kategorie signifikantně nelišily, v roce 2014 se ukázala větší pravděpodobnost důvěry s vyšším věkem respondenta.

3.2.5. Důvěra prezidentovi

Důvěra prezidentovu České republiky patří opět do důvěry v instituce. Tato proměnná se objevuje pouze ve výzkumu Občanství v roce 2004. Zahrnuji ji tedy pouze z důvodu srovnání se stejnou proměnnou ve výzkumu CVVM v další kapitole.

Graf č. 21 - Důvěra prezidentovi (2004)

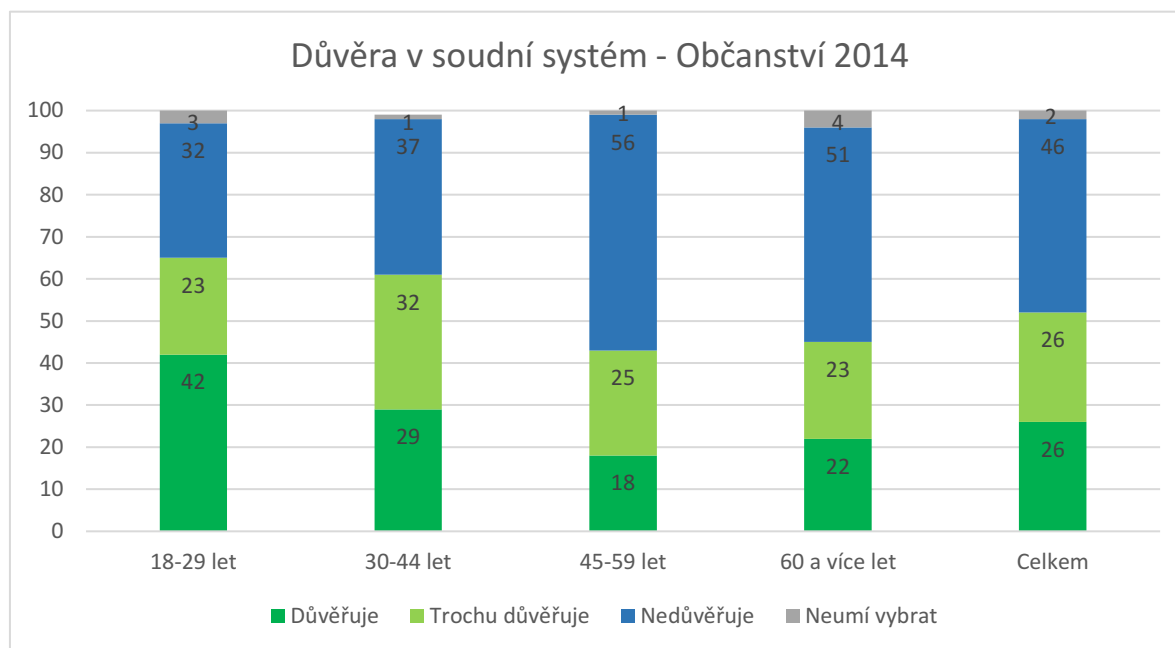
Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2004

Graf č. 21 zobrazuje důvěru prezidentovi pomocí sedmi bodové škály, kde 1 značí velkou nedůvěru a 7 velkou důvěru. Pokud se zaměřím na krajní body, převahuje zde volba odpovědi „Velmi důvěřuje“. Nejvíce často respondenti na škále volili hodnotu 6, ve 22 % případů, hodnotu 4 ve 21 % a hodnotu 5 také ve 21 %. Procentuální zastoupení hodnot na škále ukazuje k důvěře prezidentovi České republiky v roce 2004. V kategorii věk se neukazují výrazné rozdíly.

3.2.6. Důvěra v soudní systém

Proměnná patří do důvěry v instituce. Tato proměnná se objevuje pouze ve výzkumu Občanství v roce 2014. Zahrnuji ji tedy pouze pro srovnání se stejnou proměnnou z výzkumu CVVM v následující kapitole.

Graf č. 22 - Důvěra v soudní systém (2014)

Sociologický ústav AVČR, ISSP Občanství 2014

Graf č. 22 ukazuje důvěru respondentů v soudní systém v roce 2014. Důvěru v soudní systém v roce 2014 projevilo celkem 26 % respondentů. Stejně zastoupení získala odpověď „Trochu důvěřuje“. Nedůvěra se u respondentů ukázala ve 46 %. Podle rozložení věkových kategorií nejvíce důvěřují respondenti ve věku 18-29 let. Méně důvěřují respondenti ve věku 45-59 let a 60 a více let.

3.2.6. Shrnutí vývoje proměnných výzkumů ISSP

U proměnné zabývající se spokojeností s fungováním demokracie v zemi byly jednotlivé časové období těžko porovnatelné díky rozdílnosti měření proměnné v každém roce. Spokojenost se celkově ukazuje jako nízká. V kategorii věk se v ukazuje trend vyšší spokojenosti s fungováním demokracie mladších respondentů, spokojenost s fungováním demokracie s rostoucím věkem klesá. Nejvíce spokojeni jsou respondenti ve věku 19-29 let, a to v roce 2004, 2006 i v roce 2014.

Demokracii jako nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše od roku 2004 do roku 2016 považuje nadpoloviční většina. Respondenti s výrokem v mé časové řadě v průměru souhlasí v 57 %. Postoj k demokracii jako hodnotě se zde ukazuje jako ustálený, stabilní a nevykazuje během let výrazné změny.

Vývoj spokojenost s politickou situací v zemi od roku 2004 do roku 2016 ukazuje vysokou nespokojenost občanů, v roce 2006 dosáhla nespokojenost 71 %. Spokojenost za zmíněné časové období projevuje méně než čtvrtina respondentů. Vývoj spokojenost s politickou situací v zemi podle časové řady od roku 2006 klesá, do minima v roce 2006 a dále stoupá. V roce 2016 dosahuje spokojenost 22 %.

Proměnné zabývající se důvěrou v instituce, se ve výzkumech ISSP vyskytují pouze ojediněle a nebylo z nich možné vytvořit časovou řadu vývoje. Proto se s nimi dále budu zabývat až při závěrečném srovnání proměnných z výzkumu CVVM a výzkumů ISSP v další kapitole.

3.3 Srovnání vývoje proměnných výzkumů CVVM a ISSP

V této kapitole budu srovnávat časové řady proměnných zabývajících se vnímáním demokracie z kontinuálních výzkumů CVVM a ISSP. V úvodu předpokládám podobný vývoj proměnných z obou kontinuálních výzkumů. Srovnání rozdělují podle jednotlivých proměnných na čtyři části, srovnání vývoje proměnné v obou případech pouze interpretuji, grafické zobrazení zde podle mého názoru není třeba. V této kapitole chci proměnné srovnat, porovnat jejich vývoj a faktor věku, který jsem u proměnných vyhodnocovala.

U proměnných z výzkumu CVVM jsou věkové kategorie rozděleny následně 15-19 let, 20-29 let, 30-44 let, 45-59 let, 60 a více let, ve výzkumu ISSP následně 18-29 let, 30-44 let, 45-59 let, 60 a více let. O rozdíl věkových kategorií jde z důvodu rozdílné věkové hranice pro respondenty v CVVM a v ISSP.

V případech některých proměnných se zde ukazuje problém rozdílnosti v měření proměnné a komplikace ve srovnání vývoje proměnné ve výzkumu „Naše společnost“ od CVVM a výzkumů ISSP. Lehká nesrovnalost se ukazuje při porovnání časových řad výzkumu „Naše společnost“, které jsem udělala pro přehled v pěti letých intervalech vývoje a časových řad či jednotlivých let ve výzkumech ISSP, kdy výzkumy proměnných probíhaly v roce 2004, 2006, 2014 a v roce 2016.

3.3.1. Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše

Proměnná se ukazuje jak ve výzkumu „Naše společnost“ od roku 2002 do roku 2019 tak ve výzkumech ISSP od roku 2004 do roku 2016. Proměnná se zabývá souhlasem s výrokem o demokracii, jakožto nejlepším způsobem vlády. Je to proměnná zabývajících se postojem respondenta, se silným hodnotovým potencionálem. Ve výzkumu „Naše společnost“ CVVM, se v roce 2002 ukazuje nejprve tvrzení samo o sobě a v dalších letech s výběrem dalších dvou alternativních tvrzení. Ve výzkumech ISSP se ptají pouze na tvrzení o hodnotě demokracie. Proměnné tedy neměří jev zcela srovnatelně, jejich vývoj posoudit ale můžeme.

Ve výzkumu „Naše společnost“ se vývoj souhlasu s výrokem o hodnotě demokracie od roku 2004 do roku 2019 jeví jako stabilní a s přihlédnutím k dalším dvěma možnostem odpovědi, podporující nezájem o politický systém a alternativní nedemokratický systém, se dá považovat souhlas s výrokem o hodnotě demokracie jako nejvíce pravděpodobný.

Ve výzkumech „Občanství“ a „Role vlády“ ISSP se ukazuje vývoj souhlasu s tvrzením o demokracii od roku 2004 do roku 2016 také jako stabilní. Demokracii za tuto hodnotu považuje vždy nadpoloviční většina respondentů. Průměrně čtvrtina respondentů s tvrzením ani souhlasí ani nesouhlasí, což můžeme srovnat s průměrnou čtvrtinou souhlasu s výrokem o lhostejnosti politických režimů u proměnné z výzkumu CVVM. Věkové kategorie jsem v tomto případě uváděla pouze za vývoj proměnné výzkumů ISSP. Rozdíl ve věkovém zastoupení souhlasu s výrokem se zde neukazuje jako významný, bez náznaku trendu v rámci faktoru věku.

Vývoj proměnné měřící souhlas s tvrzením „Demokracie je nejlepší způsob vlády pro zemi jako je ta naše“ v ISSP a srovnatelným tvrzením „Demokracie je lepší, než jakýkoliv jiný způsob vlády“ v CVVM se ukazuje v obou výzkumech podobný, ukazují na poměrně stabilní zastoupení souhlasu s tvrzením. Ukazuje to na trvalou, stálou hodnotu demokracie, o které jsou občané České republiky v určité míře přesvědčeni. Přesvědčení o hodnotě demokracie je jednou z podmínek pro její fungování. (Dahl, 2001) I když chápání demokracie bylo po sametové revoluci občany přijato ve zjednodušené formě, a to primárně na svobodných volbách, institucích a základních právech a svobodách jedince (Sedláčková, 2012), u proměnné to nemá vliv na projev podpory hodnoty demokracie. Proměnná se neptá, co respondent považuje pod pojmem demokracie, tedy v tomto případě vidíme pouze jak ji v rámci pojetí jejího vnímání bere a zda ji považuje jako hodnotu díky tomu, že představuje nejlepší možný způsob vlády, i přes její nedostatky.

3.3.2. Spokojenost s fungováním demokracie

Proměnná měřící spokojenost s fungováním demokracie se vyskytuje jak ve výzkumu „Naše společnost“ od CVVM, od roku 1997 do roku 2019, tak ve výzkumech ISSP v roce 2004, 2006 a 2016. Míra spokojenosti s fungováním demokracie v České republice se ve výzkumu „Naše společnost“ v čase příliš nemění, ukazuje se jako stabilní a pohybuje se kolem 50 %. Nejnižší byla spokojenost s fungováním demokracie v zemi v únoru roku 2013, a to pouze 33 %. Spokojenost s fungováním demokracie v České republice častěji projevují lidé ve věku 15-29 let. Proměnná ve výzkumech ISSP se v časovém rozvržení let 2004, 2006 a 2014 nedá v tomto případě objektivně srovnat, díky rozdílnosti měření proměnné v každém roce. Výzkumy ISSP ukazují spíše na nespokojenost respondentů s fungováním demokracie. V roce 2014 spokojenost dosahovala v této časové řadě svého minima, 9 %. V kategorie věk se opět ukazuje tendence k vyšší spokojenosti s fungováním demokracie mladších respondentů, spokojenost

s fungováním demokracie s rostoucím věkem klesá. Nejvíce spokojeni jsou respondenti ve věku 18-29 let, a to v roce 2004, 2006 i v roce 2014.

Ve srovnání proměnné za CVVM a ISSP zde budu opatrná. Proměnná se ve výzkumech ISSP ukazuje, je však pokaždé měřena rozdílným způsobem. Ve výzkumu CVVM se spokojenost ukazuje vyšší než ve výzkumech ISSP. Co je srovnatelné je pokles spokojenosti v roce 2013 ve výzkumu CVVM a o rok později v roce 2014 v ISSP, kde proměnná v obou případech dosáhla minima. Což poukazuje na vládu Petra Nečase do roku 2013 a možných následcích jeho vlády způsobujících nespokojenost v roce 2014. Dále můžeme srovnat vývoj faktoru věku, který v obou případech potvrzuje vyšší spokojenost mladších respondentů. Za CVVM respondentů ve věku 15-29 let za ISSP respondentů ve věku 18-29 let.

Proměnnou „Hodnocení současného politického systému“ z výzkumu CVVM „Naše společnost jsem vybrala jako kontrolní proměnnou k vývoji spokojenosti s fungováním demokracie v zemi. Záznamy z výzkumu této proměnné jsou od roku 2009 do roku 2014. Proměnná nám potvrdila vyšší nespokojenost respondentů v roce 2012, což nám opět ukazuje na nespokojenost v období vlády Petra Nečase. Dále potvrdila věkový trend, podle kterého jsou více nespokojeni starší respondenti, v tomto případě respondenti ve věku 60 a více let.

3.3.3. Spokojenost s politickou situací

Proměnná „Spokojenost s politickou situací“ se ve výzkumu „Naše společnost“ vyskytuje pravidelně od roku 1992 do roku 2020, ve výzkumech ISSP od roku 2004 do roku 2016.

Spokojenost s politickou situací se ve výzkumu „Naše společnost“ i ve výzkumech ISSP ukazuje ve svém vývoji celkově jako velmi nízká. Ani ve svém maximu nepřesahuje nadpoloviční většinu. Časový vývoj proměnné ve výzkumu „Naše společnost“ ukazuje pokles spokojenosti s politickou situací od roku 1992, kdy dosáhla svého maxima, až do svého minima v roce 2010, kdy opět stoupá a v roce 2020 dosahuje 27 %. Ve výzkumech ISSP spokojenost s politickou situací respondenti nejvíce projevovali v roce 2016, kdy spokojenost projevilo 22 % respondentů. Vývoj proměnných se ukazuje jako podobný.

Co se týče faktoru věku, ve výzkumu „Naše společnost“ se ve vývoji proměnné projevuje od roku 1992 do roku 2010 trend vyšší spokojenosti mladších lidí, spokojenost zde s věkem klesá.

Změna se ukazuje za leden roku 2020, kdy je tomu naopak a spokojenost s politickou situací s věkem stoupá. Ve výzkumech ISSP se věkový trend neprojevuje.

Proměnná je ovlivněna fungováním demokracie v zemi, hodnocením politického systému i hodnotou demokracie. Proměnné spolu tedy navzájem mohou souviset, jejich vztah jsem však netestovala.

3.3.4. Důvěra institucím

Důvěra institucím ve výzkumu CVVM a výzkumech ISSP zahrnuje proměnné zabývající se důvěrou vládě, důvěrou prezidentovi a důvěrou soudům. Proměnná ukazuje vývoj pouze ve výzkumu „Naše společnost“, kde se proměnné ukazují kontinuálně. Ve výzkumu ISSP se proměnné vyskytují ojediněle, zahrnula jsem je pouze pro následné srovnání let výskytu proměnné jak ve výzkumu „Naše společnost“, tak ve výzkumech ISSP.

3.3.4.1. Důvěra vládě

Ve výzkumech ISSP se proměnná ukazuje za rok 2004 a 2014 ve výzkumu „Občanství“. Ve výzkumu „Naše společnost“ se proměnná vyskytuje kontinuálně od roku 1990 do roku 2020.

Ve výzkumech ISSP se důvěra vládě od roku 2004, kdy převažovala nedůvěra, posunula v roce 2014 ke slabé důvěře vládě České republiky, kdy nejvíce respondentů volí odpověď „Trochu důvěřuje“. Ve srovnání zde můžeme použít z mé časové řadě vývoje proměnné ve výzkumu „Naše společnost“, rok 2005, kdy důvěra dosahovala 34 % a rok 2015, ve kterém důvěra dosáhla 47 %. Vývoj v tomto časovém období se ukazuje jako srovnatelný, v roce 2004/ 2005 se se důvěra ve vládu ukazovala jako nízká a převažovala nedůvěra, v roce 2014 a 2015 se důvěra posunula ke slabé důvěře vládě.

Faktor věku se u této proměnné ukazuje ve výzkumu „Naše společnost“, vývoj proměnné zde naznačuje opět trend vyšší důvěry mladších respondentů v roce 1990, naopak v roce 2020 častěji důvěru projevují lidé ve věku 60 a více let. A ve výzkumu ISSP se ukazuje v roce 2014 s větší pravděpodobností důvěry s vyšším věkem respondenta. Což by mohlo ukazovat na vyšší spokojenost starších lidí ve srovnání s lety po sametové revoluci.

3.3.4.2. Důvěra prezidentovi

Porovnat zde můžeme pouze vládu Václava Klause, protože ve výzkumech ISSP se proměnná ukazuje jenom v roce 2004. Důvěra Za vlády Václava Klause se důvěra prezidentovi ukazuje ve výzkumu CVVM jako stabilní a pohybuje se kolem 70 %, nejméně v roce 2010 důvěřují lidé ve věku 60 a více let. Proměnná je zde měřena pomocí škály, procentuální zastoupení hodnot na škále ukazuje k důvěře prezidentovi. V kategorii věk se neukazují výrazné rozdíly.

Důvěra prezidentovi je dána aktuálním prezidentem té doby, jeho popularitou a jednáním. Důvěrou prezidentovi jsou ovlivněny postoje občanů k vnímání a pojetí demokracie, které může každý prezident prosazovat podle svého přesvědčení.

3.3.4.3. Důvěra soudům

Proměnná se ve výzkumu „Naše společnost“ zobrazuje od roku 2002 do roku 2020. Ve výzkumu ISSP se ukazuje pouze jednou, a to v roce 2014, ve výzkumu „Občanství“. Proměnná ve výzkumu „Naše společnost“ v čase stoupá a ze svého minima v říjnu roku 2002, V roce 2020 se důvěra dostala do svého prozatímního maxima 62 %. Ve výzkumu ISSP projevuje důvěru v soudy v roce 2014 26 % respondentů a dalších 26 % alespoň trochu důvěřuje. Pro srovnání s ISSP a rokem 2014 v roce 2015 se důvěra ve výzkumu CVVM ukazuje v 51 %. Důvěra je tedy v letech 2014 ve výzkumu ISSP a v roce 2015 ve výzkumu CVVM podobná.

Faktor věku se u proměnné ve výzkumu „Naše společnost“ projevuje vyšší nedůvěrou soudům respondentů ve věku 60 a více let. Faktor věku potvrzuje i výzkum „Občanství“ z roku 2014, kde se projevuje menší důvěra respondentů ve věku 45-59 let a 60 a více let. Vyšší nedůvěra soudům u starších lidí může být ovlivněna jejich životem v komunistickém režimu, kde byla důvěra narušena a soudy nespravedlivé.

Důvěra institucím je zásadní pro správné fungování demokracie a ukazuje na chápání důležitosti institucí v demokratickém systému vlády v zemi. Instituce demokracii chrání a umožňují její fungování. (Dahl, 2001) Prvotní nízká důvěra vládě a soudům může být dána strachem vycházejícím z komunistické minulosti a nízkou kolektivní důvěrou společnosti (Patterson, 1999 podle Sedláčková, 2012) či demokratizací země podle institucionálních teorií vysvětlujících prvotní nedůvěru občanů země. (Mishler, Rose, 2001 podle Sedláčková, 2012) Důvěra se odvíjí i od dalšího fungování institucí a spokojenosti občanů s vedením státu.

3.4. Vliv věku respondenta na jeho zájem o politiku

V poslední kapitole praktické části mé práce se budu zabývat faktorem věku respondenta na vnímání demokracie. Faktor věku na vnímání demokracie a obecně politiky mě zaujal z předchozích částí práce, a proto jsem se jím rozhodla dále zabývat a zároveň do praktické části práce zapojit participaci v politice. Budu testovat, zda existuje vztah mezi proměnnou měřící určitý aspekt postojů občanů k demokracii a kontrolní proměnnou zjišťující věk respondenta, a to ve dvou časových obdobích.

Pro účely práce jsem vybrala proměnné „Věk“ a „Jak moc se Vy osobně zajímáte o politiku?“ z kontinuálního výzkumu ISSP „Role vlády“ z roku 2006 a 2016. Proměnnou zabývající se zájmem o politiku jsem vybrala z důvodu důležitosti participace v rámci pojetí vnímání demokracie v České republice, kontrolní proměnnou věk jsem vybrala pro zajímavost faktoru věku z předchozí části práce. Bude mě zajímat, zda u těchto proměnných existuje vztah, jak silný vztah je, a kde přesně se vztah vyskytuje. Cílem je zjistit, jak faktor věku respondenta souvisí s jeho zájmem o politiku a zda se projevuje stejně v roce 2006 i v roce 2016.

Metodologie

Vztah mezi proměnnými budu testovat jako dvě kategoriální proměnné pomocí kontingenční tabulky. Pro možnost vytvoření kontingenční tabulky a zjištění vztahu těchto dvou proměnných jsem v datovém souboru z roku 2006 transformovala kardinální proměnnou věk do 6 kategorií podle vzoru z roku 2016, kde byla tato proměnná již zpracována jako kategoriální. Věkové kategorie jsou následující: 18-24 let, 25-34 let, 35-44 let, 45-54 let, 55-64 let a 65 a více let. V datovém souboru z roku 2016 jsem u proměnné „Jak moc se Vy osobně zajímáte o politiku“ kategorie odpovědí „Neumím vybrat“ a „Odmítl(a)“ zahrnula do chybějících případů (missing values).

3.4.1. Rok 2006

Výzkumu „Role vlády IV.“ (ISSP, 2006), se účastnilo N 1201 respondentů, z toho validních bylo validních 1177 odpovědí, tedy 98 %.

Existenci vztahu ověřuji Chí kvadrát testem. Předpoklady testu zde byly splněny. Chí kvadrát test vyšel jako statisticky významný, na hladině významnosti alfa ukazuje p hodnotu 0,003, která je menší než kritická hladina významnosti alfa 0,05 i 0,01. Vztah mezi proměnnými je prokázán.

Ukazatele symetrických koeficientů kontingence ukazují, jak silný vztah mezi proměnnými je. Koeficienty Gamma ukazuje hodnotu -0,123, Kendalovo tau-b hodnotu -0,098. Hodnoty jsou statisticky signifikantní a ukazují negativní koeficient a slabý vztah mezi proměnnými. Znamená to, že s rostoucí mírou jedné proměnné druhá klesá. V tomto případě s rostoucím věkem klesá nezáměr o politiku respondenta.

Tabulka č. 1 – Vztah mezi proměnnými (2006)

Věk kategorizovaný * Jak moc se Vy osobně zajímáte o politiku? Crosstabulation								
			Jak moc se Vy osobně zajímáte o politiku?					Total
			Velmi se zajímám	Docela se zajímám	Trochu se zajímám	Moc se nezajímám	Nezajímám se vůbec	
Věk kat.	18-24 let	Count	6	18	39	26	23	112
		% Věk	5,4 %	16,1 %	34,8 %	23,2 %	20,5 %	100 %
		AR	-,8	-2,1	,6	,6	1,7	
	25-34 let	Count	8	31	57	46	24	166
		% Věk	4,8 %	18,7 %	34,3 %	27,7 %	14,5 %	100 %
		AR	-1,3	-1,8	,6	2,3	-,3	
	35-44 let	Count	7	43	71	44	32	197
		% Věk	3,6 %	21,8 %	36 %	22,3 %	16,2 %	100 %
		AR	-2,2	-,8	1,2	,5	,4	
	45-54 let	Count	13	49	77	39	30	208

		% Věk	6,3 %	23,6 %	37 %	18,8 %	14,4 %	100 %
		AR	-,6	-,2	1,5	-,8	-,3	
	55-64 let	Count	29	68	68	44	28	237
		% Věk	12,2 %	28,7 %	28,7 %	18,6 %	11,8 %	100 %
		AR	3,3	1,8	-1,4	-1,0	-1,6	
	65 a více let	Count	23	75	70	47	42	257
		% Věk	8,9 %	29,2 %	27,2 %	18,3 %	16,3 %	100 %
		AR	1,1	2,1	-2,0	-1,2	,6	
Total		Count	86	284	382	246	179	1177
		% Věk	7,3 %	24,1 %	32,5 %	20,9 %	15,2 %	100 %

Sociologický ústav AVČR, ISSP Role vlády 2006

Adjustovaná rezidua nám ukazují, kde přesně se vztah vyskytuje. Respondenti ve věku 18-24 let volili méně často odpověď „Docela se zajímám o politiku“. Ve věkové kategorii 25-34 let byla více často zastoupena odpověď „Moc se nezajímám“. Lidé ve věku 35-44 let méně často odpověděli, že se o politiku velmi zajímají. Naopak lidé ve věkové kategorii 55-64 let se výrazně častěji o politiku velmi zajímají. Věková kategorie respondentů ve věku 65+ volila výrazně více odpověď „docela se zajímám“ a naopak méně často volili odpověď „trochu se zajímám“. Tedy výrazně více se o politiku zajímají respondenti řadící se do věkové kategorie 55-65 let a starší, naopak méně často se zajímají o politiku respondenti ve věku od 18-44 let.

3.4.2. Rok 2016

Výzkumu „Role vlády“ (ISSP, 2016), se účastnilo N 1400 respondentů, z toho validních bylo 1339 odpovědí, tedy 96 %. Počet respondentů odpovídající na otázky výzkumu je podobný roku 2006, výsledky analýzy můžeme srovnávat.

Existenci vztahu ověřuji Chí kvadrát testem. Předpoklady testu jsou zde splněny. Chí kvadrát test vyšel jako statisticky významný, na hladině významnosti alfa ukazuje p hodnotu 0,000, která je menší než kritická hladina významnosti alfa 0,05 i 0,01. Vztah mezi proměnnými je prokázán.

Sílu vztahu testují koeficienty Gamma a Kendallovo tau–b, ukazující hodnoty -0,130 a -0,102. Hodnoty jsou statisticky signifikantní a ukazují slabý negativní vztah mezi proměnnými.

Tabulka č. 2 – Vztah mezi proměnnými (2016)

Věk kategorizovaný * Jak moc se Vy osobně zajímáte o politiku? Crosstabulation								
			Jak moc se Vy osobně zajímáte o politiku?					Total
			Velmi se zajímám	Docela se zajímám	Trochu se zajímám	Moc se nezajímám	Nezajímám se vůbec	
Věk kat.	18-24 let	Count	1	9	21	35	30	96
		% Věk	1,0 %	9,4 %	21,9 %	36,5 %	31,3 %	100 %
		AR	-1,6	-2,3	-2,2	1,7	3,8	
	25-34 let	Count	8	36	52	56	43	195
		% Věk	4,1 %	18,5 %	26,7 %	28,7 %	22,1 %	100 %
		AR	,0	,1	-1,6	,0	2,0	
	35-44 let	Count	10	43	91	85	46	275
		% Věk	3,6 %	15,6 %	33,1 %	30,9 %	16,7 %	100 %
		AR	-,4	-1,3	,5	,9	-,2	
	45-54 let	Count	5	43	82	73	31	234
		% Věk	2,1 %	18,4 %	35 %	31,2 %	13,2 %	100 %
		AR	-1,7	,0	1,2	,9	-1,7	
	55-64 let	Count	17	47	86	63	24	237
		% Věk	7,2 %	19,8 %	36,3 %	26,6 %	10,1 %	100 %
		AR	2,6	,7	1,7	-,8	-3,1	

65 a více let	Count	14	67	93	73	55	302
	% Věk	4,6 %	22,2 %	30,8 %	24,2 %	18,2 %	100 %
	AR	,5	2,0	-,4	-2,0	,6	
Total	Count	55	245	425	385	229	1339
	% Věk	4,1 %	18,3 %	31,7 %	28,8 %	17,1 %	100 %

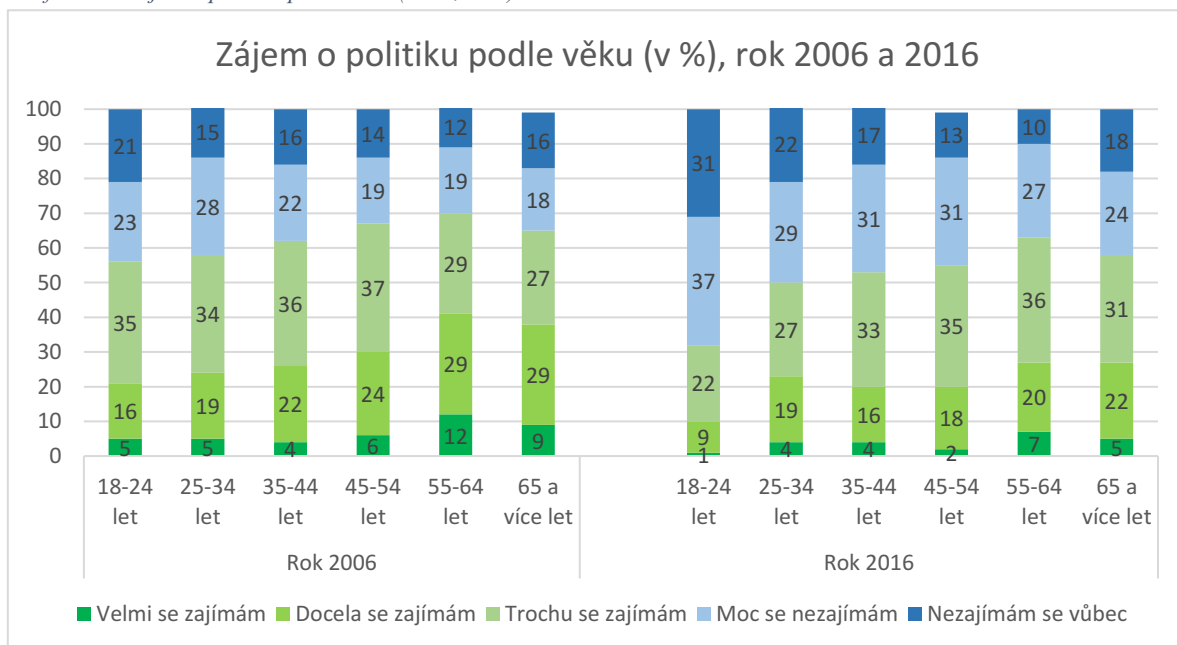
Sociologický ústav AVČR, ISSP Role vlády 2016

Rezidua nám ukazují, že respondenti ve věku 18-24 se méně často docela či trochu zajímají o politiku, naopak se více často o politiku nezajímají vůbec. Respondenti ve věkové kategorii 55-64 let se naopak výrazně častěji velmi zajímají o politiku a statisticky méně pravděpodobně volí odpověď „Nezajímám se vůbec“. Lidé ve věku 65 a více let častěji volí odpověď „Docela se zajímám“ a naopak méně odpověď „Moc se nezajímám“. Rezidua se chovají normálně.

Graf

Na závěr jsem pro vizuální srovnání faktoru věku za rok 2006 a 2016 vytvořila graf.

Graf č. 23 - Zájem o politiku podle věku (2006,2016)

Sociologický ústav AVČR, ISSP, Role vlády 2006,2016

Graf č. 23 ukazuje zájem o politiku podle věkových kategorií a nabízí srovnání roku 2006 a 2016. Srovnání obou let ukazuje jen minimální rozdíly. V roce 2016 se lidé ve věku 18-24 let pravděpodobně více často o politiku nezajímají, než v roce 2006. Ve věkové kategorii 25-34 let a 35-44 let se ve srovnání obou let neukazují výrazné rozdíly. V roce 2006 respondenti ve věku 45-54 let více zajímají o politiku oproti respondentům v této věkové kategorii v roce 2016.

4. Závěr

Výsledky práce potvrzují mou hypotézu, ve které jsem předpokládala podobný vývoj postoje k demokracii v rámci proměnných u obou výzkumných projektů. Vývoj postojů k demokracii v rámci vybraných proměnných se u výzkumů CVVM a ISSP ve většině proměnných shoduje. Vývoj postoje k demokracii ukazuje u obou výzkumných projektů ke stabilní hodnotě demokracie a nízké spokojenosti s politickou situací v zemi. Co se týče postojů v rámci důvěry ve státní instituce, tyto proměnné neukazují vyloženě na vývoj vnímání demokracie a postoje občanů, ale spíše ukazují k aktuálním voleným zástupcům jejich úspěchům a oblíbenosti. Pouze důvěru soudům můžeme hodnotit v rámci postojů k demokracii. Vývoj občanů k důvěře soudům se ukazuje jako pozitivní a od roku 2002 důvěra v soudy stoupá. Z výzkumu ESS (Round 6) v České republice, jsou právě spravedlivé a rovné soudy nejzásadnějším principem demokracie pro občany České republiky. Proměnná, kterou bylo těžké srovnat díky rozdílnosti měření ve výzkumech ISSP, sleduje vývoj postoje k fungování demokracie v zemi. Vývoj se zde ve výzkumech CVVM a ISSP neshoduje, ale problémem je zde spíše neslučitelnost a nemožnost porovnání výzkumu výzkumů CVVM a ISSP z důvodu odlišnosti měření proměnné než odlišný vývoj spokojenosti s fungováním demokracie. Co je srovnatelné, je pokles spokojenosti v roce 2013 ve výzkumu CVVM a o rok později v roce 2014 v ISSP, což potvrzuje i kontrolní proměnná zaznamenávající vývoj hodnocení politického systému.

Ve vývoji proměnných jsem objevila několik trendů. Ve výzkumu „Naše společnost“ od CVVM se objevil trend ukazující na mou hypotézu předpokládající změnu postoje k demokracii po jejím delším fungování v praxi, díky původním představám občanů o ideálech demokracie. U proměnných „Spokojenost s politickou situací v zemi“, „Důvěra vládě“ a „Důvěra prezidentovi“ jsem objevila tendence k výrazně vyšší spokojenosti a důvěry respondentů v letech po sametové revoluci a následný pokles v následujících letech. Tato tendence se lehce projevuje i u spokojenosti s fungováním demokracie. Může to být dáno prvotními představami o demokracii a následným fungováním demokracie v praxi, které se od představ občanů mohlo lišit. Což uvádí jako negativum i v dnešní době například politolog Y. Mounk. Tyto tendence lze vidět například i u poklesu důvěry prezidentovi, Václavu Havlovi, během let, kdy byl prezidentem, a to díky možnému nenaplnění zidealizovaných představ občanů.

Dalším trendem je tendence k poklesu spokojenosti a důvěry v letech 2010-2013 zaznamenávám, jak ve vývoji politických postojů v CVVM, tak v ISSP. Pokles se ukazuje nižší

spokojeností a důvěrou občanů v letech 2010-2013 za vlády Petra Nečase. Trend se ve výzkumu CVVM ukazuje ve vývoji postojů ke spokojenosti s fungováním demokracie a uznáváním demokracie jako hodnoty. Na tendence k poklesu v těchto letech ukazuje i kontrolní proměnné zaznamenávající hodnocení politického systému v zemi. Stejně tak se tento propad ukazuje ve výzkumech ISSP. Tento zvrát potvrzují i kontinuální výzkumy STEM. Vláda Petra Nečase byla velmi neoblíbená a během let jejího fungování se projevily velké korupční skandály. Často probíhaly politické demonstrace proti vládě, která podáním demise premiéra Petra Nečase, skončila v červenci roku 2013. Proměnné ukazující důvěru vládě zde tento propad nezaznamenaly z důvodu nezastoupení těchto let v časové řadě.

Závěrečně chci poukázat na poslední zjištění, a to ohledně věkových trendů, které se ukázaly především ve výzkumu „Naše společnost“ od CVVM. U proměnných „Spokojenost s politickou situací v zemi“, „Důvěra vládě“ a „Důvěra prezidentovi ČR“ jsem odhalila trend vyšší spokojenosti a důvěry mladších respondentů, spokojenost a důvěra s rostoucím věkem klesala. Změna nastala v roce 2020, kdy naopak více často projevovali spokojenost a důvěru lidé ve věku 60 let a více a s klesajícím věkem spokojenost a důvěra naopak klesala. Což může souviset s orientací vlády Andreje Babiše na starší občany. Starší generace nemusejí projevovat zájem o rostoucí státní dluh či budoucnost země. Mohou být spokojeni se zvyšováním důchodů či zvýhodněným jízdám a dalším výhodám, které získali díky vládě A. Babiše. Starší generace může mít také větší tendence ke spokojenosti, neboť už ve svém životě zažila jiné politické režimy a neúspěšné vlády. Aktuální situace se jim v porovnání se zkušeností z minulosti jeví celkem v pořádku. Ve výzkumech ISSP se věkový trend téměř neprojevuje, pouze u vývoje spokojenosti s fungováním demokracie, kde se potvrzuje věkový trend. Sekundární analýza vztahu věku a osobního zájmu o politiku respondenta ukazuje na větší zájem o politiku starších lidí, s věkem zájem o politiku klesá, a to srovnatelně za rok 2006 a 2016. Což podle mého názoru ukazuje na obecně nižší nezájem mladších občanů o politiku, a naopak vyšší zájem starších lidí, považovala bych to za normální úkaz.

Postoj Čechů k demokracii se ukazuje jako pozitivní, se stabilním pojetím demokracie jako hodnoty ve společnosti. Češi demokracii pravděpodobně stále vnímají v užším kontextu, tedy pouze čistě zaměřenou na politiku. Důležité jsou pro Čechy základní práva a svobody, princip stejné šance, svobodné a spravedlivé volby, fungující instituce a spravedlivé a rovné soudy. (Pospíšilová, ESS) Češi do demokratických hodnot spíše nezahrnují další obecné hodnoty, jak je tomu například v jiných zemích.

Co se týče participace v politice, volí Česká republika konzervativnější způsoby, nejpravděpodobněji účast ve volbách. (Linek, 2017) V České republice klasická participace ukazuje na spokojenost s demokracií a fungováním státu, při nespokojenosti občanů se může projevit nekonvenční participace, v České republice z praxe nejpravděpodobněji stávky, či podepisování petic. (Lebeda & Vlachová, 2006) Postoj k demokracii záleží také na české politické kultuře, historii země a předáváním hodnot z generace na generaci. (Sedláčková, 2012) Spokojenost s politickou situací v zemi, hodnocení politického systému a důvěra ve volené zástupce podléhá aktuální situaci v zemi a úspěchům volených zástupců. Můžu zde projevit podobnou nejistotu v dalším vývoji hodnoty demokracie, jako například Y. Mounk (2019), který upozorňuje na populismus volených zástupců, kteří se v některých případech podobají autoritativním vůdcům. Místo rozhodnutí prospěšných pro stát, díky své pozici ve vládě často prosazují vlastní cíle. V České republice vidím tuto obavu například u premiéra Andreje Babiše, který je často považován za populistu se sklony k autoritářským názorům.

Práce naplnila své cíle a předpoklady, ukazuje hrubý vývoj postojů k demokracii v České republice a srovnání výzkumů CVVM a ISSP. Ukazuje na věkové trendy a trendy v oblasti vývoje postoje k demokracii v České republice.

5. Zdroje

Bibliografické citace

Dahl, R. A. (2001). *O demokracii: průvodce pro občany*. Portál.

Feber, J. (2015). Pojem a idea demokracie (k otázce hodnotových základů současné společnosti). *Annales Scientia Politica*, 4(1), 4-16.

Hatemi, P. K., Funk, C. L., Medland, S. E., Maes, H. M., Silberg, J. L., Martin, N. G., & Eaves, L. J. (2009). Genetic and environmental transmission of political attitudes over a life time. *The Journal of Politics*, 71(3), 1141-1156.

Holbein, J. B. (2017). Childhood skill development and adult political participation. *American Political Science Review*, 111(3), 572-583.

Krejčí, J. (2005). Mezinárodní program sociálního výzkumu ISSP. *SDA Info*, 7(1), 1-4.

Linek, L. (2010). *Zrazení snu?: struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Sociologické nakladatelství (SLON).

Linek, L., Císař, O., Petrušek, I., & Vráblíková, K. (2017). *Občanství a politická participace v České republice*. Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, vvi.

Lyons, P. (2013). *Adjectives of Democracy: Citizenship and Political Attitudes Under Socialist and Liberal Democracy in the Czech Republic*. Sociologické nakladatelství (SLON).

Lyons, P., & Kindlerová, R. (eds.) (2015). *47 odstínů české společnosti*. Sociologický úřad AV ČR.

MacDonagh-Pajerová, M., & Lequesne, C. (Eds.). (2006). *Demokracie v Evropě: Příspěvky k tématu demokratického občanství v Evropě*. Prostor.

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (1999). *Česká republika v hodnocení evropské komise 1999*. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.

Mounk, Y. (2019). *Lid versus demokracie: proč je naše svoboda v ohrožení a jak ji zachránit*. Prostor.

Oliva, P. (2000). *Kolébka demokracie: dějiny a kultura klasického Řecka 5.-4. stol. př. nl.* Arista.

Pehe, J. (2010). *Demokracie bez demokratů: úvahy o společnosti a politice* (Vol. 93). Prostor.

Rakušanová, P., Řeháková, B. (2006). *Participace, demokracie a občanství v evropském kontextu*. Sociologické studie/Sociological studies 06: 3. Sociologický ústav AV ČR.

Sedláčková, M. (2012). *Důvěra a demokracie: přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevillova po transformaci v postkomunistických zemích*. Sociologické nakladatelství (SLON).

Škodová, M. (2007). „Politická kultura: koncept a mínění české veřejnosti.“. *Naše společnost*, 5(1), 20-24.

Tocqueville, A. de. (2012). *Demokracie v Americe*. Překlad Vladimír Jochmann. Leda.

Vančura, P. (2012). *Teorie demokracie*. Trinitas.

Vlachová, K. (Ed.). (2015). *Národní identity a identifikace: Česká republika-Visegrádská čtyřka-Evropská unie*. Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, vvi.

Vlachová, K., & Lebeda, T. (2006). Aktivní občanství a spokojenost s demokracií v Evropě/Active Citizenship and Satisfaction with Democracy in Europe. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 11-34.

Wintr, J., & Antoš. (2017). *Aktuální problémy demokracie*. Univerzita Karlova, Právnická fakulta.

Webové zdroje:

Centrum pro výzkum veřejného mínění [Online]. Dostupné z:

<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/cvvm/kdo-jsme>

Stem.cz [Online]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/s-dosazenym-stavem-demokracie-jsme-spokojeni-jen-castecne-situace-je-ale-podle-verejnosti-lepsi-nez-drive/>

Tiskové zprávy a zdroje dat

Čadová, N. (2014, březen) *Postoje občanů k fungování demokracie v ČR – únor 2014*. Naše společnost 2014 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Čadová, N. (3/2015, březen) *Fungování demokracie a lidská práva v ČR – únor 2015*. Naše společnost 2015 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Čadová, N. (3/2016, březen) *Fungování demokracie a lidská práva v ČR – únor 2016*. Naše společnost 2016 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Čadová, N. (3/2018, březen) *Názory české veřejnosti na úroveň demokracie a respektování lidských práv v ČR – únor 2018*. Naše společnost 2018 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Čadová, N. (3/2019, březen) *Názory české veřejnosti na úroveň demokracie a respektování lidských práv v ČR – únor 2019*. Naše společnost 2019 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Čadová, N. (10/2019, březen) *Názory české veřejnosti na úroveň demokracie a respektování lidských práv v ČR – září 2019*. Naše společnost 2019 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Čadová, N. (3/2007, březen) *Postoje k podobě politického systému*. Naše společnost 2007 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Červenka, J. (10/2002, říjen). *Demokracie, lidská práva a korupce mezi politiky*. Naše společnost 2002 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Đurđovič, M. (3/2012, březen) *Občané o fungování politického systému – únor 2012*. Naše společnost 2012 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Horáková, N. (2/2004, únor). *Uplatňování demokratických práv občanů a hodnocení politického systému u nás*. Naše společnost 2004 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Kunštát, D. (9/2003, září) *Spokojenost s demokracií a možnosti ovlivnit podobu zákonů a rozhodování politiků*. Naše společnost 2003 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Kunštát, D. (4/2008) *Postoje k podobě politického systému*. Naše společnost 2008 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Kunštát, D. (3/2009, březen) *Postoje k podobě politického systému*. Naše společnost 2009 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Kunštát, D. (3/2010, březen) *Postoje k podobě politického systému*. Naše společnost 2010 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Kunštát, D. (3/2011, březen) *Postoje k podobě politického systému*. Naše společnost 2011 [Tisková zpráva]. Sociologický ústav AV ČR.

Centrum pro výzkum veřejného mínění. *Časové řady vybraných otázek z výzkumu Naše společnost*. Dostupné z: <https://cvvmapp.soc.cas.cz>

Sociologický ústav (Akademie věd ČR). *Občanství (2004) - Česká republika* [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Český sociálněvědní datový archiv, 2005. DOI 10.14473/ISSP00013

Sociologický ústav (Akademie věd ČR). *Role vlády IV. (ISSP 2006) - Česká republika* [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Český sociálněvědní datový archiv, 2007. DOI 10.14473/ISSP00015

Sociologický ústav (Akademie věd ČR). Občanství (2014) - Česká republika [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2017. DOI 10.14473/ISSP00022

Sociologický ústav (Akademie věd ČR). Role vlády (ISSP 2016) - Česká republika [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Český sociálněvědní datový archiv, 2019. DOI 10.14473/ISSP00024